

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē

(Bauskas filiāle) [RPIVA]

Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs

INGŪNA DĀTAVA

4-6 gadīgu bērnu sadarbības prasmju sekmēšana rotaļā

Bakalaura darbs

Darba vadītājs

Docente

Dr. paed.

Ingūna Lāce

Akadēmiskais amats

Zinātniskais /
Akadēmiskais grāds

Vārds, uzvārds

Paraksts

BAUSKA 2022

Anotācija

Darba autore: Ingūna Dātava

Darba zinātniskais vadītājs: Ingūna Lāce

Darba nosaukums: 4-6 gadīgu bērnu sadarbības prasmju sekmēšana rotaļā.

Darba mērķis: teorētiski un praktiski pētīt 4-6 gadīgu bērnu sadarbības prasmju sekmēšanas veicinošos rotaļu organizācijas nosacījumus.

Bakalaura darbs sastāv no divām daļām, teorētiskās un empīriskās.

Teorētiskajā daļā: tika apskatītas un analizētas tādu autoru kā M. Pļavenieces, I. Puškareva, V. Reņģes, I. Stangaines, E. Černovas, A. Švedenbergas, S. Omārovas atziņas par 4-6 gadus vecu bērnu, vecumposma īpatnībām un sadarbības prasmju sekmēšanas iespējām rotaļās.

Empīriskajā daļā: tika aprakstītas izvēlētās metodes, izveidoti vērtēšanas kritēriji, aprakstīta pētījuma bāze, analizēti anketēšanas rezultāti, veikta pedagoģiskā darbība un apkopoti iegūtie rezultāti. Empīriskā pētījuma beigās izveidoti secinājumi un izstrādāti priekšlikumi.

Darbs sastāv no 52 lapaspusēm, 13 attēliem, 5 tabulām, 53 literatūras avotiem, 6 pielikumiem.

Atslēgas vārdi: pirmsskola, vecākais vecumposms, rotaļa, sadarbība

Annotation

Author of the work: Ingūna Dātava

Scientific supervisor: Ingūna Lāce

Title of work: Promoting cooperation skills of 4-6-year-old children in games

The purpose of the work: to theoretically and practically study the conditions of the organization of games promoting the cooperation skills of 4-6-year-old children.

The bachelor thesis consists of two parts, theoretical and empirical.

In the theoretical part: the findings of authors such as M. Pļaveniece, I. Puškareva, V. Reņģe, I. Stangaine, E. Černova, A. Švedenberga, S. Omārova, about the peculiarities of the age stage of 4-6-year-old children were examined and analyzed the opportunities for promoting cooperation skills in games.

In the empirical part: the chosen methods were described, the evaluation criteria were created, the research base was described, the survey results were analyzed, the pedagogical activity was carried out and the obtained results were summarized. At the end of the empirical study, conclusions are made and proposals are developed.

The work consists of 52 pages, 13 images, 5 tables, 53 literature sources, 6 attachments.

Key words: preschool, senior age, play, cooperation

Saturs

Ievads.....	5
1.4-6 gadīgu bērnu sadarbības prasmes un tās ietekmējošu rotaļu organizācijas nosacījumi	7
1.1. Sadarbības prasmes un tās ietekmējošie faktori	7
1.2.4-6 gadīgu bērnu sadarbības prasmju attīstības iespējas un nosacījumi.....	11
1.3.Sadarbības prasmju sekmēšana iespējas 4-5 gadīgiem bērniem	15
1.4.Rotaļu izmantošanas iespējas sadarbības prasmju sekmēšanā	18
2.Empīriskais pētījums par bērnu sadarbības prasmju sekmēšanu rotaļā.....	27
2.1. Pētījuma metodoloģija.....	27
2.2.Bērnu raksturojums pētāmās problēmas aspektā.....	38
2.3.Praktiskā izmēģinājuma darbība.....	42
2.4.Sadarbības prasmju datu analīze.....	46
Secinājumi	49
Priekšlikumi.....	50
Izmantotie literatūras avoti	51
Pielikumi.....	54

Ievads

Strādājot izglītības iestādē, ir iespējams novērot lielu dažādību starp bērnu prasmēm un spējām, kaut arī šo bērnu vecums ir vienāds. Pirmsskolas izglītības iestādē bērni lielāko dienas daļu pavada mijiedarbojoties viens ar otru. Kopīgas nodarbības, pastaigas, ēdienreizes un rotaļas. Pirmsskolas vecums ir viens no bērnības svarīgākajiem periodiem, jo bērns apgūst jaunas zināšanas un prasmes, kā arī mācās socializēties ar vienaudžiem un pieaugušajiem.

Jaunajā izglītības standartā ir iekļautas vairākas caurviju prasmes, kuras ir bērniem jāapgūst. Viena no caurviju prasmēm ir sadarbība. Skola2030 metodiskajā līdzeklī skolotājam, sadarbība tiek aprakstīta kā: “iespēja apzināti mācīties citam no cita, kopā rodot radošus risinājumus grupas un indivīdu vajadzībām un gūstot gandarījumu par paveikto. Pirmsskolas sākumposmā sadarbības prasmes attīsta, veicot dažādus uzdevumus kopā ar pieaugušo. Laika gaitā par ieradumu attīsta nepieciešamās iemaņas cieņpilnu attiecību veidošanā un vārdu krājuma lietošanā. Pieaugot, bērns kopā ar vienaudžiem mācās risināt sadzīviskas situācijas” (Caurviju prasmes pirmsskolā, Skola2030).

Darba autores pieredze rāda, ka pirmsskolas vecuma bērniem ir ļoti grūti sadarboties ar saviem vienaudžiem, kas ļoti izteikti novērojams rotaļās. Bērniem bieži rodas konfliktsituācijas vienam ar otru, jo neprot pieņemt viens otra viedokli vai arī neprot sadalīt lomas rotaļās.

Rotaļājoties ar vecākiem, bērniem netiek sekmētas sadarbības prasmes, jo sadarbība ar vecākiem veidojas nepārtraukti un visās dzīves situācijās, tāpēc bieži vien vienīgā vieta, kur bērni kvalitatīvi, attīstoši un izzinoši var rotaļāties, pilnveidojot sadarbības prasmes, ir pirmsskolas izglītības iestāde. Pirmsskolas izglītības iestādē bērniem ir iespēja rotaļāties gan ar saviem vienaudžiem, gan ar citiem pieaugušajiem. Rotaļas, pēc būtības, paredz mijiedarbību starp vairākiem bērniem, tāpēc rotaļas ir labs veids, kā sekmēt bērnu sadarbības prasmes.

“Lai sekmētu bērna attīstību rotaļājoties, jārada un jāvirza viņa intereses, veidojot motivāciju pozitīvai rīcībai. Jāattīsta bērna griba un neatlaidība, kā viņa attīstību virzoša enerģija.”(Golubina, 2007).

Darba autore uzskata, ka sadarbības prasmju attīstība ir ļoti aktuāla tēma, jo sadarbības prasmes ir nepieciešamas visā dzīves garumā.

Tādēļ pētījuma izvēlētais temats ir **4-6 gadīgu bērnu sadarbības prasmju sekmēšana rotaļā.**

Pētījuma objekts: rotaļas organizācija PII.

Pētījuma priekšmets: 4-6 gadīgu bērnu sadarbības prasmju sekmēšanas veicinoši pedagoģiskie paņēmieni.

Pētījuma mērķis: teorētiski un praktiski pētīt 4-6 gadīgu bērnu sadarbības prasmi sekmēšanu veicinošu rotaļu organizācijas nosacījumus.

Pētījuma hipotēze: 4-6 gadus vecu bērnu sadarbības prasmes tiek veicinātas, ja skolotāja:

- atlasīs rotaļas, kuras paredz bērnu savstarpējo sadarbību;
- ar dažādām metodēm rosinās piedalīties rotaļās arī pasīvos bērnus;
- piedāvās bērnu interesēm un spējām atbilstošas rotaļas;
- veicinās pozitīvu vidi rotaļās.

Pētījuma uzdevumi:

1. Izstrādāt teorētiski pamatotus 4-6 gadīgu bērnu sadarbības prasmes raksturojošus kritērijus un rādītājus;
2. Izstrādāt teorētiski pamatotus pieņēmumus par sadarbību veicinošu rotaļu organizācijas nosacījumiem;
3. Veikt konstatējošu pētījumu par 4-6 gadīgu bērnu sadarbības prasmi sekmēšanu un to veicinošu rotaļu organizācijas pieredzi PII;
4. Pārbaudīt sadarbību veicinošu rotaļu organizācijas nosacījumus pedagoģiskā izmēģinājuma darbībā.

Pētījuma metodes:

- **Teorētiskā:** teorētiskās literatūras analīze
- **Empīriskās pētījuma metodes:**
 - Pedagoģiskais vērojums;
 - Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība;
 - Anketēšana;
 - Datu analīze.

Pētījuma bāze: Pirmsskolas izglītības iestādē X pētījumā piedalījās 10 bērni vecumā no 4 līdz 6 gadiem, 20 pirmsskolas pedagogi.

1. 4-6 gadīgu bērnu sadarbības prasmes un tās ietekmējošu rotaļu organizācijas nosacījumi

1.1. Sadarbības prasmes un tās ietekmējošie faktori

Bērnā pieaugot, pieaug arī viņa vēlme pēc socializācijas. Bērns apmeklē pirmsskolas izglītības iestādi, kurā viņš mācās socializēties ar saviem vienaudžiem, ar pieaugušajiem, kas strādā pirmsskolas izglītības iestādē. Veiksmīgas socializācijas pamatā ir sadarbība.

Ministru kabineta noteikumos 716. punkts 9.4. sadarbība tiek definēta kā: “Bērns izsaka savas domas un jūtas, mācās uz klausīt citus un izteikt savu viedokli, sāk saprast, kā paša emocijas un uzvedība ietekmē citus, mācās risināt konfliktsituācijas, saskaņot darbības ar citiem, izturas pieklājīgi un rīkojas iekļūstīgi, mācās veidot noturīgas attiecības un savu izpratni par draudzību, palīdz un pieņem palīdzību, mācās strādāt, izvirzot kopīgu mērķi, uzņemties un dalīt atbildību”(MK noteikumi, 716. 9.4., 2018). Sadarbība ir prasme risināt konfliktsituācijas, būt pieklājīgiem pret citiem, veidot attiecības un draudzību, izvirzīt kopīgu mērķi. Arī pedagogijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā termins “sadarbība” tiek skaidrots, kā virzīšanās uz kopīgu mērķi, atbalstot un palīdzot cits citam (Beļickis, 2000). A. Špona, definējot sadarbības prasmes, norāda, ka sadarbība ir divu vai vairāku cilvēku virzīšanās uz kopīgu mērķi, saskaņojot darbības šī mērķa sasniegšanai (Špona, 2007).

Psihologijas vārdnīcā sadarbība tiek definēta kā:

- cilvēku savstarpēja mijiedarbība, apvienojoties kopīga mērķa sasniegšanā, saskaņojot darbības;
- sadzīviskuma princips, kas līdzīgs konkurencei (Breslavs, 1999).

Sadarbība ir socializēšanās pamats. Sadarbojoties notiek viedokļu un domu apmaiņa starp indivīdiem. Tas nozīmē, ne tikai izteikt savējo, bet arī prast uz klausīt un pieņemt citu domas un viedokli. Tādējādi notiek arī zināšanu un pieredzes apmaiņa, kas ir svarīga cilvēka attīstībā. Sadarbības procesā indivīdam ir jāprot pieņemt lēmumus un novērtēt sadarbības procesu un iegūto rezultātu (Šteinberga, 2013).

Sadarbības motivējošais faktors ir kopīga uzdevuma izpilde, un sadarbības rezultātā visu pušu iesaistītie gūst kādu labumu (Козлов, 2018).

Šajā procesā uzsvars tiek likts uz kopīga mērķa sasniegšanu, nevis uz individuālu labumu gūšanu (Джонсон, 2001).

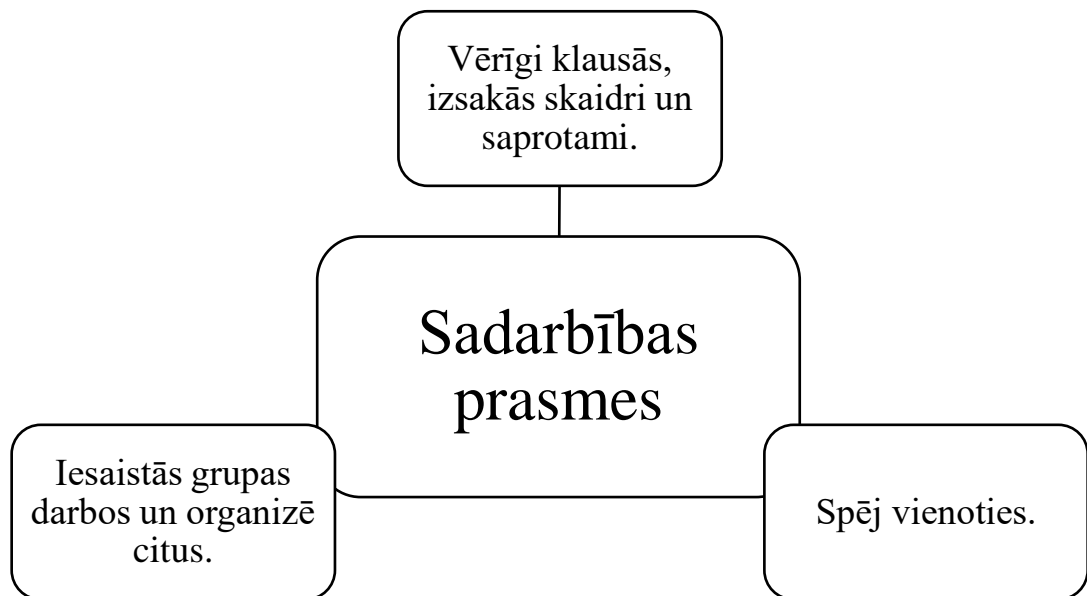
Analizējot vairāku autoru teorētiskās atziņas par sadarbību, var izdalīt vairākus sadarbības prasmju elementus:

- sadarbības pamatā ir kopīgs mērķis, visiem iesaistītajiem ir skaidri zināms, kāds ir sasniedzamais mērķis;
- sadarbība vienmēr ir starp diviem vai vairākiem indivīdiem, kur tiek ievērotas cieņpilnas attiecības vienam pret otru;
- sadarbības procesā izvirzītais mērķis nav sasniedzams, ja darbosies individuāli.

Tomēr, ja ir slikti attīstītas sadarbības prasmes, tad sadarbības procesā, bieži vien rodas konfliktsituācijas un nesaprašanās (Collaboration Skills, 2018).

Sadarbība ir viena no sociālajām prasmēm, kura ir īpaši svarīga dzīvē. Otra sociālā prasme ir *saskarsme*. Šīs prasmes ir cieši saistītas. Abas šīs prasmes ir pamats cilvēka attiecībām un draudzībai (Pļaveniece, 2022).

Pirmsskolas vecuma bērniem sadarbības prasmes attīstība notiek darbojoties ar pieaugušo. Pieaugušais palīdz bērnam apgūt nepieciešamās prasmes, lai bērns varētu veiksmīgi socializēties un veidot draudzīgas un pozitīvas attiecības ar apkārtējiem. Skola2030 metodiskajā līdzeklī skolotājiem ir aprakstītas prasmes, kas kopā veido sadarbības prasmes (sk. 1.attēlu).

1.attēls. Sadarbības prasmes (Caurviju prasmes pirmsskolā, Skola2030)

Kā uzskata V. Purēns (2017), sadarbība nav iespējama bez sarunāšanās, saprašanās un kopdarbības (Purēns, 2017).

Metodiskajā līdzeklī skolotājam par caurviju prasmēm pirmsskolā tiek aprakstītas bērnu sadarbības prasmes.

“Pirmsskolas izglītības 1.posmā sadarbības prasmes tiek attīstītas, bērnam darbojoties kopā ar pieaugušo. Pieaugušais palīdz bērnam iemācīties klausīties, reaģēt uz dzirdēto un

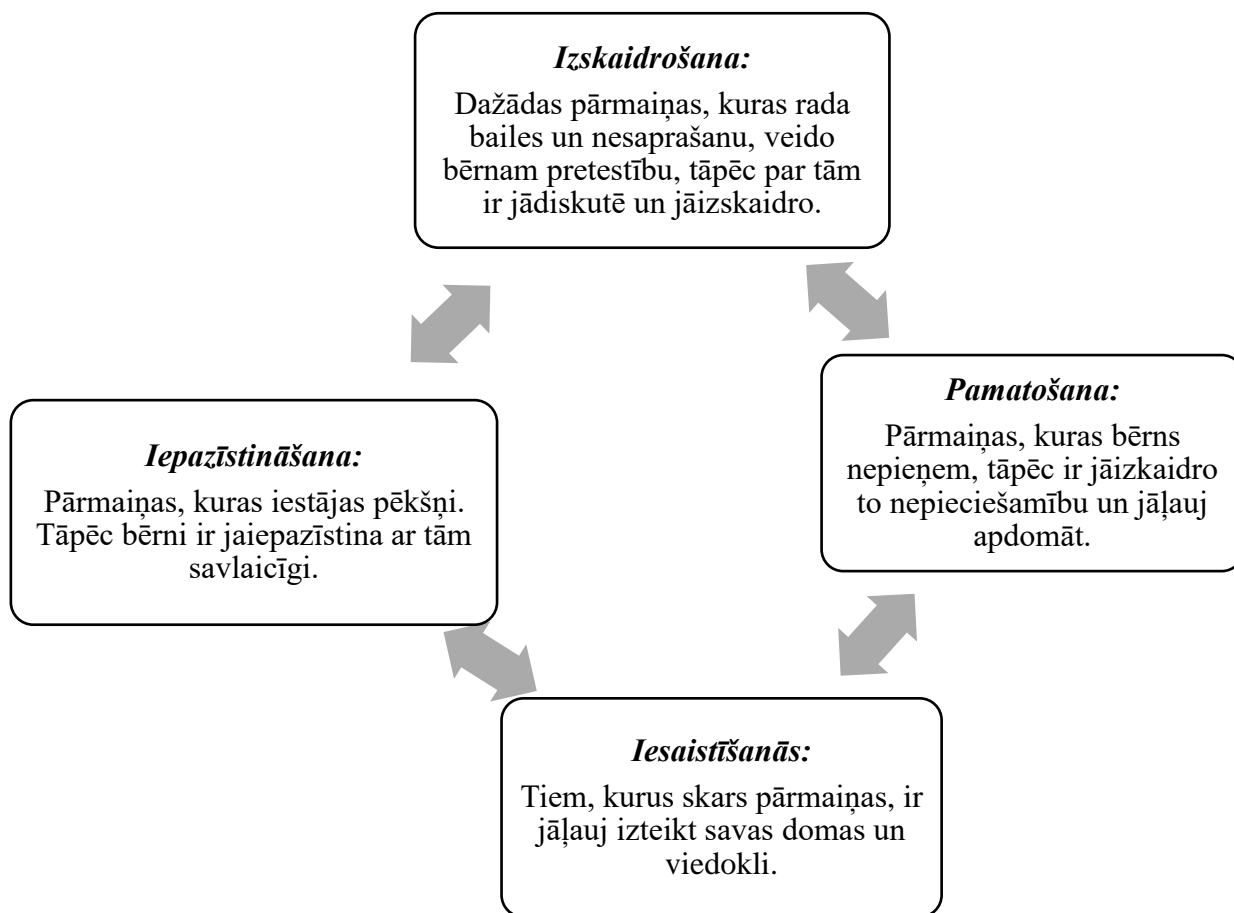
redzēto. Sadarbībā ar pieaugušo, bērns seko norādēm, sarunājas, pievērš uzmanību atgādinājumam lietot pieklājības vārdus. Bērns izrāda vēlmi veikt kādu darbību kopā ar citiem, veikt konkrētu uzdevumu un pildīt grupai nepieciešamo lomu. Mācās saprast, ka viņa uzvedība ietekmē citus.”

“Pirmsskolas izglītības 2. posmā bērns izsaka savas domas un jūtas un ieklausās citu teiktajā, atbilstoši reaģējot. Viņš mācās izteikties atbilstoši sarunas tematam, gaidīt savu kārtu diskusijā. Bērns darbojas nelielā grupā, kurai ir noteikts mērķis, izrāda iniciatīvu un apgūst prasmī uzņemties dažādas lomas grupā. Palīdz citiem un mācās lūgt palīdzību. Risinot sadarbībā radušās nesaskaņas, pieņem pieaugušā piedāvātus kompromisus.”

“Pirmskolas izglītības 3. posmā bērns sazinās arvien mērķtiecīgāk: klausās citu teiktajā, lai uzzinātu un saprastu, saprotami un secīgi izsaka savas domas un jūtas. Sarunā gaida savu kārtu, nepārtrauc runātāju, seko sarunai. Bērns vienojas par kopīgu mērķi un sadarbojas, lai īstenotu uzdevumu. Mācās veidot noturīgas attiecības, saskaņot darbības ar citiem, uzņemties atbildību un dalīt to ar citiem, iejusties dažādās lomās. Izturas pieklājīgi. Palīdz, pieņem un prasa palīdzību. Mācās risināt sadarbībā radušās konfliktsituācijas.” (Caurviju prasmes pirmsskolā, Skola2030).

Sadarbības procesā katra bērna sadarbības darbība atšķiras. Bērna sadarbības prasmes ietekmē vide, kurā viņš ir audzis, audzināšana un cilvēki, ar kuriem viņš kontaktējas (Romenkova, 2008). Tāpēc viena vecuma bērniem var būt dažādas sadarbības prasmju attīstības apguves līmeņi. Ļoti daudz nosaka audzināšana un vecāku kontaktēšanās ar bērnu. Šo sadarbības modeļi, kuru viņš redz mājās un citur, ārpus pirmsskolas izglītības sienām, viņš izmanto pirmsskolas izglītības iestādē, kontaktējoties, gan ar saviem vienaudžiem, gan ar pieaugušajiem. S. Omārova norāda (2002), ka atšķirībā no bērna, pieaugušais kontrolē savu uzvedību un emocijas saskarsmē ar citiem. Līdz ar to ir svarīgi, kā notiek saskarsme starp pieaugušo un bērnu. S. Omārova (2002) kā sadarbības elementu izdala arī neverbālo komunikāciju, kurā ietilpst mīmika, žesti un intonācija, komunikācijā ar citiem cilvēkiem (Omārova, 2002).

Pirmskolas izglītības iestādē sadarbība tiek sekmēta ar skolotājas atbalstu un palīdzību. Tieši skolotāja organizē un vada rotaļdarbības bērnu prasmju un zināšanu attīstībā. Attīstot sadarbības prasmes, svarīgi ir ņemt vērā, lai bērnam būtu iespēja iesaistīties dažādās sadarbības formās (sk. 2. attēlu).

2.attēls. Sadarbības formas (Švedenberga, 2006)

Aplūkojot attēlu, ir redzams, ka bērnam nākas saskarties ar dažādām pārmaiņām. Bērnu ir laicīgi jāiepazīstina ar pārmaiņām, kuras var notikt tuvākajā laikā, un par tām ir jāizrunā. Iesaistot bērnus, ir jāļauj bērniem izteikt savas domas un viedokli, bērniem ir jāizskaidro un jāpamato pārmaiņu nepieciešamība un jāļauj bērnam tās apdomāt un pieņemt. Ievērojot šīs četras sadarbības formas, notiek veiksmīgāka sadarbības prasmju attīstība (Švedenberga, 2006).

Veiksmīgas socializācijas pamatā ir prast klausīties. Savukārt veiksmīga socializācija veicina bērna daudzpusīgu un harmonisku attīstību (Казакoвская 2006).

Apkopojot teorētisko literatūru par sadarbības prasmi, darba autore konstatē, ka:

1. *Sadarbības prasmju pamatā ir trīs galvenie elementi - sarunāšanās, kopīgas darbības un saprašanās.*
2. *Sadarboties nozīmē saskaņot savas darbības kopīga uzdevuma veikšanā.*
3. *Sadarbības prasmes ietekmē audzināšana un vide, kurā bērns aug.*
4. *Sadarbības prasmes ietekmē bērna komunikācija ar pieaugušo, jo pieaugušais ir tas, kurš rāda piemēru veiksmīgai sadarbībai.*

1.2. 4-6 gadīgu bērnu sadarbības prasmju attīstības iespējas un nosacījumi

Pirmsskolas vecumposms ir ļoti nozīmīgs bērna attīstībā. Tieši pirmsskolas vecumposmā notiek visstraujākā bērnu attīstība. Bērni apgūst dzīvei nepieciešamās zināšanas un prasmes. Bērniem apgūstamās zināšanas un prasmes tiek atspoguļotas pirmsskolas mācību programmā. Viena no prasmēm, kuru ir jāapgūst bērniem, ir sadarbības prasme. Vidējā vecumposma bērniem sasniedzamais rezultāts šai prasmei ir:

- ✓ Veic patstāvīgi izvēlētu vai piedāvātu darbību.
- ✓ Rotaļājas un darbojas pāri un nelielā grupā.
- ✓ Atšķir labu rīcību no sliktas saskarsmē ar citiem (Pirmsskolas mācību programma, 2019).

Sadarbības prasmju sekmēšanai pedagogs piedāvā bērniem dažādas darbības un rotaļas. Šajā vecumā bērns ir gatavs uzklaut un izpildīt pieaugušā norādes un ar prieku iesaistās pieaugušā piedāvātajās darbībās. Vidējā vecumposmā bērniem kļūst ļoti svarīga pieaugušā atzinība un novērtējums. Emocijas kļūst ļoti izteiktas. Ja pieaugušais izsaka aizrādījumu, bērns kļūst bēdīgs un ļoti ņem pie sirds (Bridges, 2017).

Sākot ar 3 gadu vecumu, bērnam sāk veidoties pašvērtējums, kas attīstās kā spēja novērtēt sevi. Lai arī bērniem ir svarīgs pieaugušā vērtējums, tomēr sāk kļūt aktuālāks arī vienaudžu vērtējums. Šajā vecumposmā tiek nostiprinātās pamatnormas, kas ir pieņemtas apkārtējā sabiedrībā. Bērns ir pieaugušā cilvēka spogulis, un ļoti daudz mācās no tā, un vēlas atdarināt visu, ko redz un dzird. Visvairāk to mēs varam redzēt ar rotaļu palīdzību, lomu spēlēs un ar sižetu spēļu palīdzību (Pļavniece, 2002).

Šī vecumposma bērniem sāk parādīties kritiska attieksme pret sevi, kā pret darītāju, tāpēc ir svarīgi šajā vecumā bērniem uzteikt uzslavas par padarīto darbu, tādējādi sekmējot pozitīvu attieksmi pret veicamajām darbībām. Uzslavas veicina bērna pašvērtējumu, jo pirmsskolas vecuma bērniem ir jāgūst arī panākumi savās darbībās. Šajā vecumposmā no 3-5 gadiem bērna emocionālais stāvoklis ir visnestabilākais. Bērns vēl nemāk izrādīt savas jūtas, tādējādi ir divējādas jūtu izpausmes, kuras ļoti ātri savā starpā var mainīties. Bērns var būt ļoti iejūtīgs un draudzīgs, bet otrā brīdī dusmoties un raudāt. Ļoti bieži veidojas konfliktsituācijas tā dēļ, ka “*Es gribu*” un “*Man vajag*”, jo bērnam bieži nākas atkāpties no sava dabiskā egoisma un vajadzībām, lai pielāgotos citu cilvēku vajadzībām. Šis emocionālais posms attīstībā ir sarežģīts, ir novērotas emocionālās problēmas uzvedībā, baiļu sajūtas, nemiers, agresivitāte un trauksmainība (Špona, 2001).

Vidējā vecumposma bērniem parādās vajadzība pēc kontakta ar vienaudžiem. Viņi vēlas rotaļāties ar vienaudžiem (Brummers, 2011). Arī D. Elkoņins (2004) norāda, ka tikai ap 4 gadu vecumu bērniem sāk veidoties draudzīgas attiecības un viņi tiecas pēc kontakta ar vienaudžiem. Viņš uzskata, ka tieši šajā vecumā bērnu rotaļās sāk parādīties noteikumi un viņi sāk mācīties izteikt savu viedokli un uz klausīt arī citu bērnu viedokli (Эльконин, 2004).

Saskarsmē ar vienaudžiem vidējā vecumposma bērni mācās iekļauties grupās, izveidojas paštēls šajā grupā, un bērns ieņem konkrētu pozīciju. Rotaļās katrs ieņem savu lomu (Dzintere, Stangaine, 2005).

Bērniem sāk parādīties līdzjūtība pret citiem. Bērni sāk atpazīt un izprast savas un citu emocijas. Līdzjūtība ir īpaši svarīga saskarsmē un sadarbībā ar citiem. Pilnveidojoties bērna sadarbības prasēm, viņam rodas attieksme pret sevi un pret pārējiem. Sadarbojoties ar citiem cilvēkiem, veidojas bērna personība, kā arī pozitīvs pašvērtējums, kas ir ļoti svarīgs bērna attīstībā. Bērns sāk izprast, kas ir vērtības un cieņa, un pašdisciplīna (Curren, 2007). Pirmsskolas vecumā bērniem veidojas "Es" tēls, kas ietver sevī priekšstatu veidošanos - fizisko, emocionālo un intelektuālo. Kā norāda I. Puškarevs, bērna personības attīstība notiek saskarsmē ar citiem cilvēkiem (Puškarevs, 2001).

Lai notiktu bērnu vispārīga attīstība, ir nepieciešams ievērot bērnu vajadzības. Pirmsskolas vecuma bērniem šo vajadzību ignorēšana atstāj negatīvas sekas bērna attīstībā (Francisa, 2010).

Vidējā vecumposma bērni ir spējīgi kontrolēt savu uzvedību, kas parādās rotaļās kā noteikumu ievērošana. Tomēr praksē tiek novērots, ka vidējā vecumposma bērniem rodas daudz konfliktsituāciju, jo viņi vēl tikai mācās izvairīties no spēļu noteikumiem, vai sekot sava rotaļu biedra izvairītājiem noteikumiem. Bieži vien bērni savā starpā nevar vienoties un rotaļa tiek pārtraukta. Arī risināt konfliktsituācijas vairums bērnu neprot. Radušos konfliktu bērni cenšas atrisināt ar verbālu vai fizisku ietekmēšanu (Reņģe, 2004).

Aplūkojot pirmsskolas vecuma bērnu sadarbību, E. Černova (2003) norāda uz vairākām īpatnībām, kuras ir novērotas pirmsskolas vecuma bērniem:

- Attīstot bērnu sadarbības prasmes, svarīgi faktori ir bērnu psiholoģiskā, fiziskā un emocionālā nobriešana.
- Pirmsskolas vecuma bērniem ir zemas koncentrēšanās spējas, viņi ātri piekūst un šajā vecumā bērniem ir izteikti liela emocionalitāte.
- 4-6 gadu vecumā bērniem kļūst svarīgs darbību mērķis, kas izpaužas sadarbībā ar citiem, saskaņojot savas darbības mērķa sasniegšanā. Bērniem rodas interese par savu vienaudžu viedokli.

- Pakāpeniski interese par darbību pārveidojas par interesi mērķa sasniegšanā (Černova, 2003).

Bērna sadarbības prasmi pamatā ir arī ģimenes ietekme un vide, kurā bērns atrodas. Tieši attiecības ģimenē ir sadarbības prasmi piemērs. Liela loma ir bērna piesaistei mātei. Piesaistes lomu izšķir drošajā un nedrošajā piesaistē. Drošajā piesaistē, bērnam tiek dota iespēja pašam risināt problēmu, tomēr nepieciešamības gadījumā māte sniedz atbalstu un palīdzību. Nedrošajā piesaistē māte nesniedz bērnam atbalstu un palīdzību, brīžos, kad tas ir nepieciešams, un nedod iespēju bērnam pašam rast risinājumu problēmas atrisināšanā (Breitberga, 2019). Arī Ļ. Vigotskis (2002) norāda, ka bērni pārņem pieaugušo uzvedības modeli, kuru attēlo savās rotaļās (Виготский, 2002). Šajā vecumposmā ir daudzas lietas, kuras bērns jau ir spējīgs izdarīt patstāvīgi, piemēram, elementāras pašpalpošanās prasmes, sakārtot mantas, novākt aiz sevis traukus un daudz ko citu. Dodot nedaudz patstāvības bērnam, tiek attīstīta viņa patstāvība. 4-6 gadus veci bērni ļoti vēlas piedalīties vecāku aktivitātes un palīdzēt viņiem. Ja bērnam tiek dota iespēja palīdzēt tētim vai mammai, tas bērnam attīsta pašvērtējumu un liek pamatus pozitīvai komunikācijai. Šādos apstākļos, arī pirmsskolas izglītības iestādē viņš piedāvās savu palīdzību citiem bērniem.

4 – 6 gadu vecumā strauji attīstās bērna runa un paplašinās vārdu krājums. Intensīvi tiek apgūtas jaunas gramatikas formas, jauni abstrakti vārdi un frāzes. Bērns sāk pakāpeniski attīstīt egocentrisko runu. Bērnam sāk parādīties interese par citu cilvēku domām un jūtām, mēģinot pateikt tās skaļi. Sāk attīstīties arī iekšējā runa, kas palīdz attīstīt rakstīt prasmes (Svence, 1999).

Palielinoties bērnu vārdu krājumam, bērns labāk prot saprasties ar saviem vienaudžiem un uzlabojas bērnu saskarsme un komunikācija. Bērni prot pastāstīt par savām vajadzībām, izteikt savas domas un viedokli. Bērns vēlas izzināt pasauli, tāpēc šajā vecumā, kad vārdu krājums ir paplašinājies, bērns sāk uzdot vairāk jautājumu par apkārt esošajām norisēm (Sergienko, 2019). Runai attīstoties, sāk veidoties ļoti ciešs kontakts ar bērniem un pieaugušajiem. Izmainās bērna attiecības ar apkārtējiem (Golubina, 2007). Ja bērnam ir liels vārdu krājums un pareizi izkopta runa, tad viņam ir vieglāk kontaktēties ar saviem vienaudžiem un iekļauties kolektīvā (Vorobjovs, 2000).

Kognitīvā attīstība saistās ar izziņas procesu un runas attīstību, ar bērna darbību ar priekšmetiem, kas atbilst vispārpieņemtām funkcijām. Šajā vecumā ir ļoti svarīgi, lai būtu kontakts ar pieaugušajiem, lai attīstītos uztvere, domāšana, atmiņa, uzmanība, iztēle un runas attīstības process. Ievērojamais psihologs Ž. Piažē (1999) uzskata, ka 4-7 gadu vecumā norisinās pāreja no atdarināšanas uz loģisko spriestspēju, sāk veidoties kognitīvās shēmas (Svence, 1999; Golubina, 2007).

Ž. Piažē (1999) ir izdalījis 4 kognitīvās attīstības stadijas:

- 1) sensomotorā – no dzimšanas līdz 1,5 gadiem,
- 2) pirmsoperacionālā – no 1,5 gadiem līdz 7 gadiem,
- 3) konkrēto operāciju stadija – no 7 līdz 12 gadiem,
- 4) formālo operāciju stadija – no 12 gadiem.

Šī vecumposma bērnu kognitīvā attīstība atbilst pirmsoperacionālajai stadijai. Tās raksturīgākās pazīmes – galvenā ir simbolu izmantošana, tai skaitā vārdu kā simbolu apguve. Vispirms simbolus apgūst atdarināšanas procesā. Bērns veido darbības, kuras iepazīs pagātnē un pieredzē. Simbolus iegūst arī lomu un priekšmetu rotaļās. Viens no simbolu apguves paņēmieniem ir apgūt spēju uz kādu lietu vienlaicīgi paskatīties no vairākiem redzes leņķiem.

Veicot eksperimentu, Ž. Piažē (2002) secināja, ka pirmsskolas vecumā bērni spēj izdalīt tikai vienu – galveno pazīmi – no vairākām (Piažē, 2002).

Uztvere attīstās ciešā saistībā un vienlaikus kopā ar bērna intelektuālo spēju pilnveidošanos, tās sevī ietver sajūtu kopumu (redzi, dzirdi, ožu, garšu, tausti), tā atspoguļojot priekšmetus un parādības. Svarīgi ir attīstīt bērnam redzes uztveri, jo šajā vecumposmā tā attīstās straujāk. Bērnam 4 gadu vecumā būtu jāzina visas pamatkrāsas un 5 gadu vecumā jau vajadzētu atšķirt krāsu nianšes zaļu no gaiši zaļa un citu krāsu dažādās nianšes. Bērniem ir grūti atcerēties dažādus priekšmetu formas un to nosaukumus, kas sagādā grūtības ar to atpazīšanu. Bērni var nepareizi izrunāt nosaukumus – riņķis, trīsstūris, četrstūris. Tā vietā ir iespējams dzirdēt, ka riņķi sauc par apli vai bumbu, trīsstūri – par jumtiņu, bet četrstūri – par krēslu vai klucīti (Svence, 1999).

Šajā vecumposmā attīstās arī telpas un laika uztvere. Ļoti liela nozīme telpas attīstībā ir sensoriem priekšmetiem. Svarīgi, lai bērns varētu aptaustīt un sajūst telpu. Būtiski ir pareizi lietot vārdiskos atrašanās vietas apzīmējumus (*tur, te, tuvu, tālu*) tuvuma - tāluma izpratnei, lieluma un virziena izpratnei (*guļus, stāvus*) (Lieģeniece, 2012).

Bērnam sāk nostabilizēties netīšā atmiņa uz tīšo. 4 – 6 gadu vecumposmā labāk veicas iegaumēt dienas kārtību un ritmu, kurā bērns pavada vairāk laika, un tikai vēlāk sāk izdoties nostabilizēt tā saturu. Šajā vecumposmā bērns vairāk iegaumēs un atcerēsies visu, kas balstās uz rotaļām un emocijām, tādējādi nostabilizējot netīšo uz tīšo atmiņu, bet ir jāatceras, ka šajā vecumā, ja informācija neatkārtojas, tā ir kā īslaicīgā atmiņa un smadzenēs nesaglabājas. Tā noturas tikai 30 sekundes (Zelmenis, 2000).

Sākot ar 4 gadu vecumu bērns sāk izprast vienkāršākas cēloņu un seku sakarības. Šo vecumu bieži mēdz saukt par “kāpēcīšu” periodu, jo bērnam ir ļoti liela interese par apkārt notiekošo. Viņš vēlas saprast, kā notiek dažādas lietas, darbības un procesi viņam apkārt. Šajā vecuma periodā attīstās vairāki domāšanas veidi: uzskatāmi konkrētā, uzskatāmi tēlainā un verbāli loģiskā domāšana. Bērns labāk saprot to, ko redz, nevis to, ko dzird. Bērnam pamazām

sāk attīstīties loģiskā domāšana, tāpēc ir svarīgi ļaut, lai bērns kļūdās, jo no kļūdām viņš mācās. Katra jaunā pieredze, kas izriet no kļūdām, ļauj nonākt pie konkrētām sekām, un tā spēj veidot loģisko domāšanu (Svence,1999).

Vislabāk attīstīta šajā vecumā ir iztēle, kas saistīta ar fantazēšanu, tāpēc bieži vien vecāki jauc fantazēšanu ar melošanu, jo bērni dažreiz neatpazīst savas fantāzijas no realitātes. Iztēle darbojas ar tēlu un priekšstatu palīdzību. Tā veicina abstraktās domāšanas izveidošanos un attīstīšanos (Kalvāns, 2018).

Skola2030 pirmsskolas mācību programmā norāda, ka vecākā vecumposma bērniem ir jāprot sadarboties kopīga mērķa sasniegšanā, ievērot labas uzvedības noteikumus sadarbības laikā. Sadarbojoties ir jāprot paust savu viedokli un uz klausīt citu bērnu viedokli. Pirmsskolas mācību programma piedāvā arī skolotājas darbību, kas sekmē šo prasmju attīstību:

- ✓ skolotāja piedāvā bērniem veikt uzdevumus pārī vai nelielā grupā;
- ✓ pēc uzdevuma veikšanas pārrunā ar viņu par to, kā viņš jutās;
- ✓ piedāvā spēlēt lomu spēles (Skola2030, Pirmsskolas mācību programma).

Apkopojot teorētisko literatūru par 4-6 gadus vecu bērnu attīstības likumsakarībām, darba autore konstatē nosacījumus labākai bērnu sadarbības prasmju veicināšanai:

1. *Šajā vecumā bērni labprāt iesaistās pieaugušā piedāvātās darbībās, tāpēc pieaugušajam ir jāpiedāvā bērna interesēm atbilstošas rotaļas.*
2. *Bērniem parādās vēlēšanās pēc kontaktēšanās ar vienaudžiem, labprāt iesaistās rotaļās - pārī vai mazās grupās, tāpēc skolotājai ir jāpiedāvā rotaļas, kurās bērniem ir nepieciešams sadarboties.*
3. *Bērniem kļūst interesantākas rotaļas ar vienaudžiem, rotaļās sāk parādīties noteikumi, tāpēc skolotājai ir jāsniedz atbalsts, lai šie noteikumi tiktu ievēroti.*
4. *Svarīgs ir pieaugušā atzinums un uzslavas, veidojas bērna paštēls un pašvērtējums, tāpēc skolotājai ir jāpiedāvā rotaļas, kuras veicina bērna empātiju.*

1.3. Sadarbības prasmju sekmēšana iespējas 4-5 gadīgiem bērniem

Ar vārdu “sadarbība” tiek definēta vairāku indivīdu kopīga darbība. Pirmsskolas izglītības iestādē bērni sadarbojas, veicot kopīgus uzdevumus un rotaļājoties. Pirmsskolas izglītības mācību programmā plānotais mācību sasniedzamais rezultāts sadarbībai paredz, ka vidējā vecumposma bērni iesaistās rotaļā pēc cita bērna vai skolotājas pamudinājuma, iesaistās arī rotaļās ar citiem bērniem pēc paša iniciatīvas (Pirmsskolas mācību programma, Skola2030).

Lai veicinātu sadarbības prasmju attīstību, galvenais uzsvars tiek likts uz audzināšanas procesu. Audzināšanas procesā tieši skolotājs ir tas, kurš rada vidi un veido situācijas, lai veiksmīgāk sekmētu bērnu sadarbības prasmju attīstību (Špona, 2001). Pirmsskolas izglītības mācību programmā norāda, ka sadarbības prasmju sekmēšanai, skolotāsa dod laiku bērna brīvai darbībai un neiesaistās rotaļā, ja divi vai vairāki bērni jau sadarbojas, dodot iespēju pašiem veidot draudzīgas attiecības un attīstīt sadarbības prasmes. Programmā norāda arī, ka skolotājam ir jādod iespēja bērnam spriest par savu sadarbību ar vienaudžiem, pārrunājot to, kā viņš novērtē savu darbību pāri vai grupā. Svarīgi ir arī paslavēt bērnu par veiksmīgas sadarbības rezultātu. Skolotāja rosina bērnus iesaistīties rotaļās ar citiem bērniem vai pievienojas bērnu rotaļai, parādot piemēru (Pirmsskolas mācību programma, Skola2030).

“Ikdienas darbībās un organizētajās rotaļdarbībās skolotājs atbalsta un veicina caurviju prasmju apguvi un nostiprināšanu, modelē caurviju prasmes, mācot ar savu piemēru; izveido vidi, radot mācību situācijas, kas sekmē caurviju prasmju apgūšanu un to pielietošanu, un mērķtiecīgi virza nepieciešamo caurviju prasmju attīstību, dodot laiku to vingrināšanai un sniedzot diferencētu atbalstu un atgriezenisko saiti atbilstoši katra bērna vajadzībām” (Caurviju prasmes pirmsskolā, Skola2030).

Darba autore, balstoties uz metodiskā līdzekļa skolotājiem par caurviju prasmju attīstīšanu, ir apkopojusi informāciju tabulā, skolotājas darbību sadarbības prasmju attīstīšanā (sk. 1. tabulu).

1.tabula.Skolotāja darbība sadarbības prasmju attīstībā (Caurviju prasmes pirmsskolā, Skola2030).

<p><i>Modelē sadarbības prasmes:</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • modelē tādu saziņas procesu, kādu sagaida, ik dienu, sarunājoties ar bērniem un viņu vecākiem; • ik reizi, ieklausoties, ko bērns stāsta, modelē klausīšanās prasmes; • darbojas kopā ar bērniem kā līdzvērtīgs partneris viņu izvēlētajās rotaļdarbībās, modelē sadarbības valodu; • atbilstoši spējām, aicina palīgā bērnus, nevis citus pieaugušos, kad vajadzīga palīdzība; • sadarbojas ar citiem pieaugušajiem (kolēģiem, vecākiem), pēc tam bērniem stāsta par paveikto, par to, kā sadarbojoties uzdevumu varēja veikt ātrāk, labāk; • risina domstarpības bērnu klātbūtnē un pēc tam izmantotās stratēģijas pārrunā ar bērniem.
---	---

<p><i>Veido vidi</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • īsteno ikdienā priekpilnas aktivitātes kopā ar bērnu grupu; • iekārto grupas un āra teritoriju, lai rosinātu bērnus darboties kopā; • dod bērniem laiku pašiem atrisināt sadarbībā radušās konfliktsituācijas, iesaistās tikai tad, ja bērni paši netiek galā; • atbalsta bērnus, kuri izsaka ierosinājumus kopīgām grupas darbībām un gatavi uzņemties atbildību.
<p><i>Mērķtiecīgi virza sadarbības prasmju attīstību</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • māca un atgādina bērniem sasveicināties, atvadīties, teikt – “lūdzu” un “paldies”, atvainoties; • grupu sarunu/diskusiju laikā māca nepārtraukt runātāju un gaidīt savu kārtu; • prasmju mācīšanas procesā ikdienā nosauc situācijas un bērnu īstenoto vēlamu uzvedību, tādējādi to nostiprinot; • māca ievērot citu cilvēku vajadzības; • māca uzņemties atbildību; • aicina bērnus pāros vai mazās grupās veikt noteiktas darbības kopā un novēro bērnus darbībā, māca nepieciešamās sadarbības prasmes; • palīdz risināt nesaskaņas un konfliktsituācijas, mācot, kā to darīt. Nosauc notiekošo: ko dara un kā jūtas visi sadarbībā iesaistītie.

Mijiedarbojoties ar citiem cilvēkiem, ir ļoti svarīgas sadarbības prasmes. Tikai apgūstot sadarbības prasmes, cilvēks spēj veiksmīgi socializēties sabiedrībā (Andersone, 2001). Arī A. Špona (2004) norāda, lai iekļautos sabiedrībā, ir jābūt attīstītām sadarbības prasmēm. Sadarbība parādās arī indivīdu attieksmē vienam pret otru. Sadarbība veicina bērnu prasmi būt drošam, uzdot jautājumu, uzņemties atbildību, lūgt un sniegt palīdzību citiem (Špona, 2004). Sadarbības prasmju attīstībai viens no svarīgiem aspektiem ir arī tas, vai bērns pats vēlas sadarboties. Pedagoģiskajā praksē ir bijuši gadījumi, ka bērns neizrāda interesi par sadarbošanos ar saviem vienaudžiem vai pieaugušo. Arī šādos gadījumos kompetents skolotājs prafis rosināt bērnu uz sadarbību (Černova, 2003). Arī E. Kasparoviča (2005) uzskata, ka sadarbības prasmju attīstību pamatā ir skolotājas prasme ierosināt bērnu uz kopīgu darbību

veikšanu. Viņa norāda, ka aicinot bērnu uz kopīgām rotaļām un rotaļāties blakus viens otram. Šādā veidā skolotāja sekmē bērnu pārliecību par saviem spēkiem, ieaudzina pozitīvu attieksmi pret apkārtējiem un veicina pozitīvu saskarsmi vienam ar otru (Kasparoviča, 2005).

J. Pelija (2020) norāda, ka bērnam augot, viņi iziet cauri dažādiem attīstības posmiem, kuri ietekmē to, kā bērns mijiedarbojas ar apkārtējo pasauli un apkārtējiem cilvēkiem (Pelly, 2020).

Tāpēc, lai veiksmīgāk attīstītu bērnu sadarbības prasmes, skolotājai ir nepieciešams zināt šo bērnu vecumposmu īpatnības, tas nozīmē, ka jāpārzina bērna psiholoģiskās un fiziskās īpatnības (Golubina, 2007). Katram vecumposmam ir jāizmanto piemērotas metodes sadarbības prasmju attīstībai. Arī veicamie uzdevumi un rotaļas katram vecumam atšķiras, jo atšķiras bērnu intereses un vajadzības. I. Jurgena (2002) norāda, ka ļoti svarīgi ir skolotājai izvirzīt sasniedzamo mērķi. Balstoties uz šo sasniedzamo mērķi, skolotāja izvēlas atbilstošas metodes, uzdevumus, vingrinājumus un darbības šī mērķa sasniegšanā (Jurgena, 2002).

Apkopojot teorētisko literatūru par sadarbības prasmju veicināšanas iespējām, darba autore konstatē, ka:

- 1. Bērniem ir jāpiedāvā uzdevumi, kuros nepieciešams darboties pāri vai mazās grupās.*
- 2. Skolotājam ir jādod iespēja bērnam brīvi rotaļāties ar vienaudžiem un neiejaukties rotaļas laikā.*
- 3. Skolotāja darbība ir svarīga bērnu sadarbības prasmju attīstībā: skolotājs modelē situācijas, veido vidi un virza sadarbības prasmju attīstību.*

1.4. Rotaļu izmantošanas iespējas sadarbības prasmju sekmēšanā

Sadarbības prasmju attīstība ikdienā tiek veicināta, izmantojot gan sadarbības modelēšanu, gan sadarbību veicinošu vidi. Tomēr ir svarīgi, lai iegūtā pieredze nostiprinātos, vairākkārtīgā praktiskā pielietojumā, daudzveidīgās situācijā. Rotaļa ir veids, kā piedzīvot situācijas, kas ikdienas dzīvē nav tipiskas.

Rotaļa vienmēr ir bijusi bērnu dzīvē viena no galvenajām darbības formām. Rotaļa palīdz veiksmīgāk veikt bērnu audzināšanu un nodrošina attīstību, caur to bērns var smelties prieku, interesi un novērst sasprindzinājumu (fizisko un psiholoģisko). Ar rotaļas palīdzību bērns spēj slēpt savas bailes no skolotāja, grupas bērniem un citām personām un procesiem (Engere, Gleška, Kvjatkovska, Šūlce, 2014).

Sabiedrībā tiek lietoti vārdi “spēle” un “rotaļa”, citreiz šie vārdi tiek izmantoti kā sinonīmi. I. Dravniece (2013) ir analizējusi un apkopojusi informāciju par šiem jēdzieniem no dažādiem terminu skaidrojošajiem avotiem (sk. 1.pielikums).

Balstoties uz tabulā apkopoto informāciju, var secināt, ka jēdzieni “rotaļa” un “spēle” nav sinonīmi. Rotaļa vairāk ir paša iniciēta darbība, kuras pamatā ir izklaide un atpūta, bez noteikumiem. Savukārt spēlei ir raksturīgi noteikumi, saturs un tai ir sacensības pazīmes. Tādējādi izriet, ka spēle ir nozīmīga sadarbības prasmju veicināšanā. Bērniem ir jāprot vienoties par spēles noteikumiem, kas veicina viņa komunikācijas spējas un prasmi atrisināt konfliktsituācijas. Spēles laikā bērni kopīgi sadarbojas, lai sasniegtu spēles mērķi un, ievērojot spēles noteikumus, bērnam veidojas paradumi.

Savā attīstības laikā no agrīnās bērnības līdz pirmsskolniekam bērns iziet cauri dažādām rotaļāšanās īpatnībām, kuras savā rakstā ir aprakstījusi J. Pelija (2020). Viņa ir secīgi izdalījusi vairākus rotaļāšanās attīstības posmus, kuri noved līdz pēdējam posmam, kad bērns prot spēlēties kopīgi ar citiem vienaudžiem. Prasme rotaļāties ar citiem vienaudžiem ir ļoti svarīga viņa turpmākajā attīstībā, jo tā sekmē prasmes, kuras viņam būs nepieciešamas skolā un citās dzīves situācijās, kurās būs nepieciešams sadarboties ar citiem. J. Pelija norāda uz 6 spēles attīstības posmiem:

1. **Spēles neesamība.** Ir pirmais posms, kad zīdains sāk izjust pasauli caur savām maņām. Viņi kustina savu ķermeni un mijiedarbojas ar objektiem vienkārši tāpēc, ka tas ir interesanti vai tāpēc, ka tā jūtas labi. Šajā posmā mazajam patīk lietas vai priekšmeti ar interesantām tekstūrām un faktūrām, kurus viņš var redzēt vai pieskarties tiem.
2. **Spēle vienatnē.** Bērni pāriet uz spēlēšanos vienatnē. Šajā posmā bērns spēlēties viens pats, nemaz neņemot vērā to, ko dara citi pieaugušie vai apkārtējie bērni. Šajā posmā bērns var sakraut un gāzt klučus, sarindot vai pārvietot priekšmetus, šķirstīt grāmatu vai baudīt trokšņa radītāja vai citas līdzīgas rotaļlietas skatīšanu.
3. **Spēles skatītājs.** Šajā posmā bērni vēros citu bērnu spēli, nespēlējoties paši. Spēcīgas zinātkāres motivēti, mazie var sēdēt un ilgstoši novērot citus, nemēģinot iesaistīties un spēlēties. Šajā posmā bērns vēro, kā spēle “darbojas”, un apgūst prasmes, kas viņam būs vajadzīgas, lai apgūtu spēli, kad viņš būs gatavs.
4. **Spēlēšanās blakus.** Pēc spēles skatīšanās bērns būs gatavs pāriet uz paralēlo spēli, jeb rotaļāšanos blakus. Spēles laikā bērni spēlēties blakus citiem bērniem un to tuvumā, nespēlējoties ar viņiem. Bērniem bieži patīk rosība, kas rodas, atrodoties citu bērnu tuvumā, taču viņi vēl nezina, kā iesaistīties citu spēlēs vai lūgt citus bērnus iesaistīties viņu spēlēs.

5. **Spēles imitēšana.** Šīs spēles laikā bērni spēlēsies viens ar otru, bet neorganizē spēli kopīga mērķa sasniegšanai, tai nav kopīgi izstrādātu noteikumu. Bērni var sarunāties, smieties un spēlēties kopā, taču viņiem ir pilnīgi atšķirīgi priekšstati par spēles iznākumu, ko viņi katrs spēlē. Iespējams, ka bērns un viņa draugi spēlē spēli, kas ietver ēdienu gatavošanu, bet viens var būt pavārs, otrs var būt tētis, kas gatavo vakariņas, un kāds var gatavot uzkodas savam dinozauram.
6. **Kopīga spēle.** Visbeidzot, pēc ilgas komunikācijas un sadarbības prakses, bērns nonāk pēdējā spēles posmā, kopīgā spēlē. Bērns ir pārgājis uz kopīgo spēli, kad viņš varēs sazināties ar citiem par vēlamo rezultātu, spēles noteikumiem un sadarboties, lai sasniegtu kopīgu mērķi, katrai personai spēlējot noteiktu lomu (Pelly, 2020).

Pirmsskolas mācību process tiek organizēts rotaļnodarbību veidā. Bērnam rotaļa ir nopietna un svarīga darbība, ar kuras palīdzību viņš sāk mācīties un apgūt visu jauno, iepazīt savu iekšējo pasauli, paužot savu attieksmi, vēlmes un vērtības. Tā ir bērna humāno jūtu, domāšanas un jaunrades skola.

Rotaļājoties atklājas un veidojas bērna personība. Pirmsskolas vecuma bērniem rotaļa veicina vispusīgu un harmonisku bērnu zināšanu un prasmju attīstību.

- ✓ Rotaļājoties bērns pilnveidojas fiziski: veiktība, izturība un spēks.
- ✓ Rotaļājoties bērns sekmē saskarsmes un sadarbības prasmes.
- ✓ Rotaļājoties tiek sekmēta emocionālā un intelektuālā attīstība.
- ✓ Rotaļā tiek pilnveidota bērna sensorā uztvere.
- ✓ Rotaļā tiek sekmēts bērna pašvērtējums (Cross, 2010).

Rotaļā visbiežāk parādās bērna iekšējā pasaule. Bērniem patīk vērot apkārt notiekošās darbības un procesus, tās viņus ieinteresē un bērns tās mēdz atkārtot savās rotaļās. Viņi izspēlē redzētās lietas, kuras notikušas mājās, uz ielas vai kādā citā vietā. Bērni spēj atdarināt dažādus notikumus, kuri ir saistīti ar viņu pieredzi.

Taču visvairāk bērniem patīk atdarināt mājās notiekošās darbības, mammas darbus: trauku mazgāšanu, mājas uzkopšana un ēst gatavošanu. Mēdz arī atdarināt vecāku pārrunātās sarunas.

Rotaļas attīstības posms liecina ne tikai par rotaļāšanās prasmēm, bet arī par psihiskās attīstības līmeni bērnam. Izvēloties sarežģītāk strukturētas rotaļas, bērns parāda savu attīstības līmeni, par ko arī liecina valodas un runas attīstība. Rotaļa aktivizē bērnu runu, to iniciatīvos izteikumus, jautājumus, stāstus no personīgās pieredzes, nepiespiestu un brīvu situatīvo runu (Vavilova, Stepanova, Černogoroda, 2001).

Arī Dž. Bruners (2001) norāda, ka rotaļa un runa ir bērna attīstības galvenā neatņemamā sastāvdaļa, kura ir svarīga un īpaši nozīmīga pirmajos dzīves gados. Rotaļa ir liels palīgs

komunicēšanas veicināšanai, kas ir nepieciešama, lai sekmīgāk notiktu bērnu sadarbība. Dž. Bruners uzskata, ka valodas apguve notiek daudz ātrāk rotaļas veidā. Bieži vien bērns sarežģītas gramatikas konstrukcijas apgūst rotaļas laikā un tikai pēc zināma laika sāk lietot parastos apstākļos. Rotaļā ir kaut kas tāds, kas stimulē bērna kombinējošo darbību, tostarp lingvistisko kombinēšanu (Dzintare, 2001). Radošā rotaļa ir bērna ieceru īstenotāja. Šīs rotaļas dēvē dažādi – radošās, fantāziju, ilūzijas, bērnu pašu izdomātās vai bērnu pašvadītās rotaļas.

Rotaļām ir ļoti liela nozīme un funkciju:

- ✓ Rotaļā bērns izzina pasauli. Savās rotaļās bērni nebaidās kļūdīties un mācās no savām kļūdām.
- ✓ Rotaļa ir iekšējas motivācijas radīta.
- ✓ Rotaļu rada bērna iztēle. Tai nav noteikts mērķis un gaita. Bērni savas rotaļas laikā, maina rotaļas nosacījumus un noteikumus, vai vispār izmaina rotaļas gaitu.
- ✓ Rotaļas laikā bērns rada jaunas situācijas, veido jaunas emocijas un atklāsmes.
- ✓ Rotaļa attīstās pēc bērna izdomāta scenārija, kas balstās uz bērna iztēli.
- ✓ Rotaļa sniedz bērnam pozitīvas emocijas, prieku un gandarījumu (Dzintere, Pučure, 2003).

Rotaļām var būt dažāda nozīme un veids:

- priekšmetiskās rotaļas;
- sižetu – lomu rotaļas ;
- rotaļas ar noteikumiem;
- didaktiskās rotaļas (Эльконин, 2005). Priekšmetiskajās rotaļās bērns darbojas un rotaļājas, izmantojot dažādus priekšmetus un materiālus, lomu rotaļās izspēlē un iejūtas dažādās lomās, rotaļās ar noteikumiem ietilpst dažādas spēles un kustību rotaļas, didaktiskās rotaļās bērns apgūst zināšanas un prasmes.

Sīkāku rotaļu raksturojumi ir izveidojusi D. Dzintere (2007) un S. Novoselova (2011). Balstoties uz šo autoru rotaļu klasifikāciju, darba autore ir izveidojusi tabulu ar rotaļu klasifikāciju (sk. 2. tabulu).

2. tabula. D. Dzintares un S. Novosjolovas rotaļu klasifikācija (Dzintare, 2007, Новоселова, 2011).

Rotaļu iedalījums pēc būtības	Rotaļu tips	Rotaļu apakštipi
Bērnu iniciatīvas rotaļas	Eksperimentu rotaļas	Rotaļas ar dažādiem priekšmetiem un materiāliem;

		Rotaļas ar cilvēkiem; Rotaļas ar speciāliem materiāliem.
	Brīvā sižeta rotaļas	Atdarinošas rotaļas; Sižeta lomu rotaļas; Režisoriskās rotaļas; Dramatizācijas rotaļas.
Pieaugušo iniciatīvas rotaļas	Izglītojošās rotaļas	Pašattīstošās un priekšmetiskās rotaļas; Didaktiskās sižeta rotaļas; Kustību rotaļas; Rotaļas ar dziedāšanu.
	Rotaļas vaļaspriekam	Uzjautrinošās spēles; Izklaidējošās spēles; Datorspēles.
Tautas rotaļas	Rituālās spēles	Kulta rotaļas; Ģimenes rotaļas; Gadskārtu ieražu spēles.
	Rotaļas-vingrinājumi	Intelektuālās rotaļas; Sensomotorās rotaļas; Adaptējošās rotaļas.
	Rotaļas brīvbrīžiem	Tradīciju spēles; Klusās rotaļas; Uzjautrinošās rotaļas; Izklaidējošās rotaļas.

Bērni ik dienu pavada radošajās rotaļās, kuras ļauj bērnam izpausties visā tā būtībā. Šāda veida rotaļās bērns jūtas brīvi. Daudzi pedagogi un psihologi radošās rotaļas dēvē arī par lomu rotaļām.

Radošās rotaļas var būt lomu, teatrālās un celtniecības rotaļas. Bieži vien vienā rotaļā var apvienoties visi minētie rotaļu veidi (Dzintare, Stangaine, 2005). Pievēršoties tieši lomu rotaļām, šīs rotaļas nepārprotami sevī var ietvert gan teatrālās rotaļas, gan celtniecības, gan dramatizācijas. Šajā vecumā bērni lomu rotaļās izspēlē dažādu pasaku varoņu dialogus, paši iejuzdamies kādā pasaku tēlā. Bieži bērni aktīvi lomu rotaļās izmanto celtniecības rotaļas, būvējot no koka konstruktoriem lellēm gultas, krēslus, galdus u.c.

Lomu rotaļas. Pedagoģi uzsver, ka bērni savā ikdienā aktīvi izmanto lomu rotaļas, jo tajās bērni jūtas brīvi un nepiespiesti un viņi var izspēlēt savas fantāzijas, pārdzīvojumus, pieredzi un uzskatus. Bērni izspēlē ne tikai savus piedzīvotos priecīgos brīžus, bet arī nepatīkamos pārdzīvojumus. Ar lomu rotaļām bērni nodarbojas no pirmajiem dzīves gadiem. Jau pirmajā dzīves gadā bērns aktīvi izmanto lomu rotaļu, un to turpina darīt visu pirmsskolas vecuma periodu. Rotaļās ir daudzveidīga vide, kurā bērns spēj plānot savas darbības, atrisināt konfliktsituācijas, izprast labo un ļauno, iejusties dažādās lomās (Makovichuk, 2014).

Vairāki pētnieki atzīmē lomu rotaļu izmantošanu dažādos pirmsskolas bērnu vecuma posmos:

- 4. dzīves gadā – tipiskās rotaļas – braukšana vilcienā, iešana uz veikalu, izvēlas lomu rotaļu darbības, vadoties no situācijas un attiecībām. Darbības aizvieto ar vārdu, ekspresijas atbilst noteiktai lomai.
- 5. dzīves gadā – izvēlas arī situācijas no pagātnē piedzīvotā – zooloģiskais dārzs, teātris, skolotājs, briesmonis. Izpilda rotaļu darbības, kas raksturīgas lomu attiecībām, cenšas attēlot lomas raksturīgākās iezīmes (dusmīgs, priecīgs);
- 6. dzīves gadā – attēlo dažādus sabiedriskās dzīves noteikumus, TV vērotos varoņus u.c., saista reālās dzīves notikumus ar iedomāto. Izmanto rotaļu darbības, kas atbilst situācijai. Cenšas attiecīgas lomas piemērot savai iztēlei. Izteiksmīga ekspresija. Valda pār savu ķermeni.

Caur sižetu lomu rotaļām mēs varam uzzināt arī par bērna emocionālo stāvokli un garastāvokli, jo šajās rotaļās bērni parāda to, vai viņi ir priecīgi, bēdīgi, noskumusi, sāpināti. Lomu rotaļa ir radošas rotaļas paveids. Tā nodrošina bērna attīstību veselumā, tai ir noteiktas funkcijas un tā attīstās pakāpeniski (Dzintare, Stangaine 2007). Bērni visas savas emocijas izpauž tieši lomu rotaļās. Līdz ar to pedagogs, vērojot bērnu darbības, vajadzīgajā mirklī var pievērsties bērnam un viņam palīdzēt atrisināt viņa sāpīgo problēmu. Bērnu rotaļām jāseko līdzi ne tikai pedagogam, bet arī vecākiem, jānovēro, kā bērns rotaļājas arī mājās, kā pavada savu brīvo laiku, vai viņš neaizraujas ar pārmērīgu televīzijas skatīšanos, datorspēļu spēlēšanu, jo bērns visus redzētos iespaidus gan labos, gan arī sliktos nākamajā dienā, atnākot uz bērnudārzu, izpauž pret saviem grupas biedriem.

Rotaļās parasti savijas realitāte ar iztēli, kas izpaužas:

- attēlotajos notikumos rotaļas saturā (veikalos, mežā, skolā u.c.);
- rotaļas darbībās, kas mēdz būt reālas vai iztēles darbībās (galda klāšana, pirkšana, lidošana, darbības izteiktas vārdos, utt.);
- sarunās tās var būt lomu sarunas, atdarinot dzirdēto, pievienojot tam klāt savas

ieceres;

- priekšmetu rotaļlietu izmantošanā (galds var kalpot pēc tā nozīmes, vai arī tas var būt māja, ala) (Dzintare, Stangaine, 2005).

Skolotājiem un vecākiem nevajadzētu baidīties piedalīties kopā ar bērniem lomu rotaļās, jo pieaugušā loma rotaļās ir ļoti svarīga un pat nepieciešama. Atliek izvēlēties pareizās lomu rotaļas, kas palīdz bērnam izkopt viņa dialogu, viņa prasmi sarunāties ar bērniem, vienoties un rast kompromisus. Prasmi runāt, neaizvainojot un nepazemojot citus.

Kustību rotaļas. Kustību rotaļas tiek organizētas grupai, kur tiek izstrādāti rotaļas noteikumi un tiek sekmēta bērnu kopdarbība. Šajās rotaļās bērniem ir jāprot vienoties par spēles noteikumiem un ievērot tos, jāprot komunicēt ar citiem (Augstkalne, 2015).

Kustību rotaļas sekmē sadarbības un saskarsmes prasmes:

- Bērniem tiek veicinātas saprašanās prasmes, lomu dalīšanā un rotaļas sižeta izdomāšanā;
- Tiek sekmēta bērnu komunikācija vienam ar otru, mācoties izteikt savas domas vārdos;
- Bērniem tiek sekmēta uzvedības kontrole, kas izpaužas kā rotaļas noteikumu ievērošana;
- Bērniem tiek pilnveidota prasme uz klausīt citu viedokli un rēķināties ar otra palīdzību un atbalstu (Stangaine, 2015).

Līdzīgu viedokli par kustību rotaļām pauž ar I. Dravniece (2013). Viņa norāda, ka kustību rotaļās tiek sekmēta bērnu komunikāciju prasmes. Kustību rotaļas laikā bērni brīvi var izpaust savas emocijas. Šo rotaļu laikā bērniem ir jāsadarbojas kopā, lai sasniegtu mērķi, viņi mācās novērtēt savus un citu bērnu sasniegumus. Kustību rotaļai ir raksturīga kustība un sacensību darbība, tai ir noteikts mērķis, noteikumi un organizācija (Dravniece, 2013).

Didaktiskās rotaļas. Didaktiskā spēle ir daudzpusīga, sarežģīta pedagoģiska parādība: tā ir gan spēle, gan pirmsskolas vecuma bērnu mācīšanas metode, izglītības forma, patstāvīga darbība, un līdzeklis vispusīgai bērna personības audzināšanai. Tiek izdalītas divu veidu didaktiskās spēles - spēle - didaktiskā vai autodidaktiskā aktivitāte - un vienkārši spēle. Pirmajā gadījumā vadošā loma ir pedagogam, kurš izmanto dažādas rotaļas tehnikas, lai palielinātu bērnu interesi par aktivitāti, rada rotaļīgu situāciju, otrajā gadījumā spēle ir apvienota ar jautājumiem, instrukcijām, skaidrojumiem un dažādiem uzskates attēliem (Uljaevna, 2020).

Ar spēļu palīdzību pedagogs ne tikai nodod noteiktas zināšanas, bet arī māca bērniem spēlēties. Bērnu spēļu pamats ir formulēti priekšstatī par spēles sižeta uzbūvi, par dažādām spēļu aktivitātēm ar priekšmetiem. Ir svarīgi, lai tiktu radīti apstākļi zināšanu un ideju pārnesei - patstāvīgas, radošas spēles. Didaktiskajai spēlei kā bērnu mācīšanas formai ir divi

komponenti: *izglītojoši* un *izklaidējoši*. Skolotājs ir gan skolotājs, gan dalībnieks spēlē. Viņš māca un spēlē, kamēr bērni mācās spēlējoties (Uljaevna, 2020).

Tomēr ir ļoti svarīgi atrast šo balansu starp spēles un mācību elementu izmantošanu, jo didaktiskajai spēles ir noteikts mācību vielas apguves mērķis. Didaktiskā spēle paredz, ka mācību vielas apguve tiek sasaistīta ar ikdienas dzīves darbībām un pozitīvu emociju iegūšanu (Cojocariu, 2014).

Rotaļāšanās ar citiem bērniem sekmē:

Sadarbību: Sadarbība ir būtiska dzīves prasme, ko bērni, augot, izmantos mājās, skolā un sabiedrībā. Rotaļa, kas veicina bērnos sadarbības sajūtu, parāda, ka, strādājot kopā, viņi var izklaidēties un vieglāk sasniegt mērķi, nekā strādājot vai spēlējoties vienatnē.

Komunikāciju: Kopīgas spēles laikā bērniem ir jāpauž savas vajadzības un vēlmes, kā arī jāuzklausa un jārespektē citu vajadzības un vēlmes. Bērni uzzina, ka, ja viņi nesazināsies vai neieklausīsies, viņu spēle vienkārši nebūs tik jautra. Kad bērni turpina augt un attīstīties, viņi rotaļājoties uzlabo komunikācijas prasmes un izmanto šīs prasmes dažādās savas dzīves daļās.

Uzticību: Spēles laikā bērni piešķir viens otram lomas un noteikumus, kas jāievēro, un tad viņiem ir jātic, ka visi tos ievēros. Bērni mācās novērtēt viens otra stiprās puses un ieguldījumu un paļauties, ka viņi katrs piedalīsies norunātajā veidā.

Empātiju: Spēles laikā bērniem katram ir sava īpaša loma. Kad bērni apspriež noteikumus un lomas, viņi uzzina, ka viņiem ir jādomā no citu perspektīvas, lai nodrošinātu, ka spēle ir "godīga" visiem. Šī atziņa, ka dažādi cilvēki vienādas situācijas piedzīvo atšķirīgi, ir viens no agrākajiem empātijas veidiem.

Konfliktu risināšanu: Kopīgas spēles laikā bērniem bieži vien tiek sniegtas bagātīgas iespējas praktizēt konfliktu risināšanas prasmes. Kad rodas konflikts, bērniem jāiemācās efektīvi komunicēt par problēmu un meklēt kompromisus un risinājumus, kas ir pieņemami un praktiski izmantojami visām iesaistītajām pusēm (Pelly, 2020).

Bērni ir dažādi un viņu uzvedība atšķiras. Bieži pirmsskolas iestādēs ir bērni, kas baidās atbildēt uz skolotāja jautājumiem, jo viņiem ir bail kļūdīties no nepareizi pasacītā, jo ir bail no tā, ka kāds sāks smieties, aizrādīt par viņa pasacīto. Pieredze rāda, ka daži bērni rotaļās brīvi sarunājās, veidojot dialogu, bet nodarbību laikā bērns nevar ne vārdu pateikt, jo viņam ir bail kļūdīties (Dzintare, 2001).

Analizējot teorētisko literatūru par rotaļu izmantošanu sadarbības prasmju sekmēšanā, darba autore konstatē, ka:

1. Spēles paredz divu vai vairāku bērnu sadarbību.

- 2. Bērniem sadarboties, ir nepieciešams vienoties par spēles noteikumiem.*
- 3. Skolotājam ir jāveido vide un apstākļi, lai veicinātu spēlēšanos.*
- 4. Kustību rotaļas paredz divu vai vairāku bērnu sadarbību.*
- 5. Kustību rotaļas ir rotaļas ar noteikumiem, kurās ir konkurence starp bērniem, kas veicina bērnu prasmi atbalstīt savu komandas biedru.*

2. Empīriskais pētījums par bērnu sadarbības prasmju sekmēšanu rotaļā

2.1. Pētījuma metodoloģija

Lai noskaidrotu, kā rotaļnodarbībās tiek sekmēta 4-6 gadīgu bērnu sadarbības prasmju attīstība, darba autore veic pētījumu pirmsskolas izglītības iestādē X, kur analizē un novēro bērnu sadarbības prasmju sekmēšanu tieši rotaļā. Pētījumā piedalījās 10 4-6 gadīgi bērni, no kuriem 5 zēni un 5 meitenes.

07.03.2022.-18.03.2022. - tika veikts pedagoģiskais novērojums, ievākti un apkopoti dati.

21.03.2022.-25.03.2022. - tika sastādīts pedagoģiskās izmēģinājuma darbības plāns un izmantojamās rotaļas.

04.04.2022.-22.04.2022. - tika veikta pedagoģiskā izmēģinājuma darbība.

05.09.2022.-16.09.2022. - tika veikts atkārtots pedagoģiskais novērojums, apkopoti iegūtie dati. Izstrādāti secinājumi un priekšlikumi.

Pētījuma gaitā izmantotas šādas metodes:

1. Izvirzīts pētāmais jautājums;
2. Bērnu novērošana PII vidē un datu analīze;
3. Pedagogu anketēšana;
4. Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība;
5. Datu apkopošana.

Pētījuma veikšanai darba autorei bija jānovēro bērnu sadarbības prasmes. Novērošana ir viena no pamata datu vākšanas metodēm pētnieciskajā darbā.

Novērošana. Pirms novērošanas ir skaidri jādefinē, kas tiks novērots un kā tiks piefiksēti novērošanas dati. Novērošana ir sistemātiska un koncentrēta (Martinsons, 2011). Novērošanas laikā pētāmais objekts visbiežāk nezina, ka tiek novērots, jo tādējādi iegūtie dati ir daudz precīzāki. Novērošana ir iepriekš ieplānota, un tiek izvirzīti kritēriji (Albrehta, 1998).

Novērošanu iedala trīs grupās:

Atvērtā novērošana - “neparedz iepriekš sagatavotu tēmu vai novērošanas karšu izmantošanu; pētnieku vada vienīgi viņa izvirzītie pētījuma jautājumi; pieraksti sniedz informāciju par procesiem, kas norit attiecīgajā kontekstā, un palīdz saskatīt lietas, kuras varētu palaist garām strukturētākas pieejas gadījumā; ļoti subjektīva, sniedz ļoti lielu datu apjomu; analīze nav iepriekš noteikta”;

Dalēji strukturētā novērošana – “pētnieks pirms novērošanas sagatavo sarakstu ar interesējošām tēmām, izpētes jautājumiem vai kritērijiem; efektīvs kvalitatīvo datu ieguves paņēmiens; izdalītās tēmas nav ne pārāk konkrētas, ne arī pārāk vispārīgas; rezultāti joprojām ir lielā mērā atkarīgi no novērotāja, tomēr tā ir objektīvāka, salīdzinot ar atvērto novērošanu”;

Strukturētā novērošana – “intensīvs darbs, kad tiek izstrādātas pētījuma jautājumiem atbilstošas sistemātiskas novērošanas kartes/tabulas; novērotāja subjektivitāti samazina novērošanas kartē izmantotā standartizētā laika intervālu un aktivitāšu kodēšana; tiek izdalītas konkrētas novērojamās kategorijas, kas ļauj vairākiem novērotājiem izmantot vienotu pieeju, izteikt rezultātus kvantitatīvā formā un nodrošina vairāku novērošanas gadījumu rezultātu apvienošanu un atkārtotamību” (pedagogs.lv, 2022).

Anketēšana. Šo metodi izmanto, lai uzzinātu atbildes uz interesējošiem jautājumiem saistībā ar pētījumu. Šo metodi var papildināt arī ar novērojumiem un pārrunām (Golubina, 2007). Anketēšana ir viena no pētījuma metodēm. Anketa sastāv no anketēšanas mērķa, instrukciju par anketas aizpildīšanu, jautājumiem saistībā ar anketas mērķi, atbilžu variantiem vai iespēju izteikt savu viedokli vai uzskatu (Breslavs, 1999). Anketēšanas mērķis ir ievākt informāciju, kur informācijas avots ir cilvēks jeb respondents. Anketēšanas priekšrocības ir liels informācijas daudzums īsā laika periodā. Anketēšanu var veikt konkrētai sabiedrības daļai vai vispārīgi (Martinsone, 2016).

Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība. Pētāmās darbības vai procesa veikšana dabiskos vai izveidotos apstākļos (Geske, 2006). Pedagoģiskajā izmēģinājuma darbībā tiek izmantoti dažādi metodiskie paņēmieni, dažādas metodes un uzdevumi, kas veicina dažādu zināšanu un prasmju attīstību (Martinsone, 2011). Tas ir skolotāja vadīts audzināšanas vai mācību process un ir mērķtiecīgi plānots un organizēts (Beļickis, 2000).

Datu analīze. Kvantitatīva pētīšanas metode, kas ļauj analizēt dažādas jomas, izmantojot skaitliskos rādītājus (Albrehta, 1998).

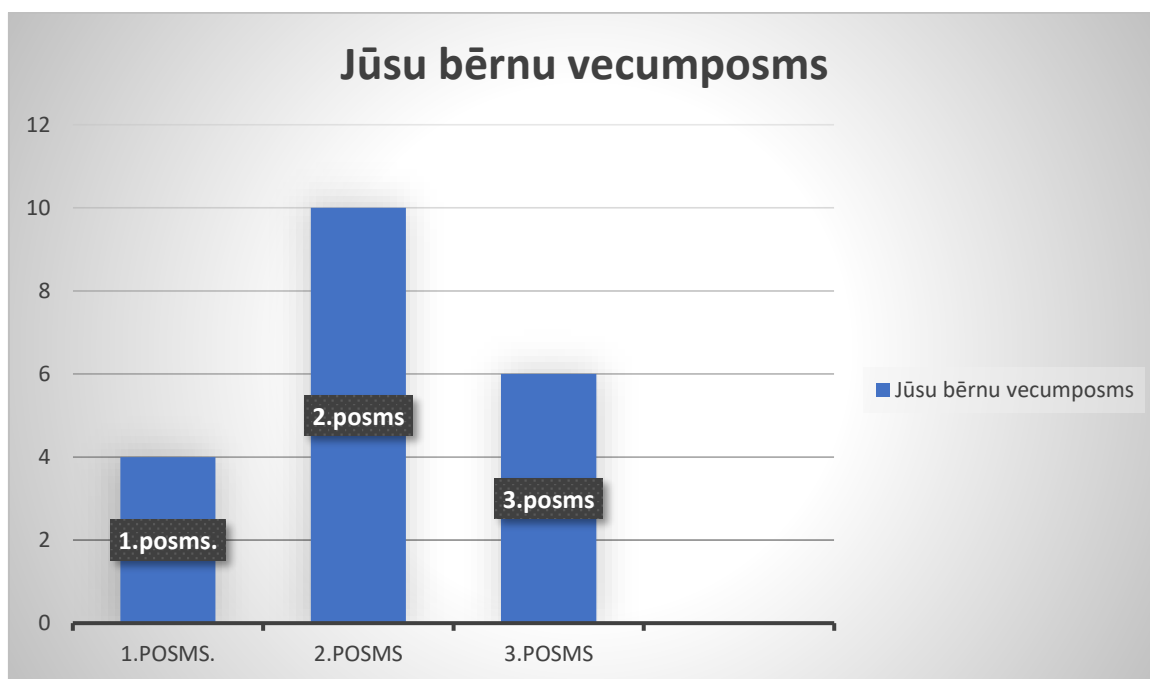
Pētījuma plāns:

1. teorētiskās literatūras analīze par sadarbības prasmju sekmēšanas iespējām rotaļās.
2. pētījuma metožu izvēle un apraksts.
3. pētījuma vērtēšanas kritēriju izstrāde.
4. pedagogu anketēšana un rezultātu apkopojums.
5. pētījuma bāzes raksturojums.
6. rotaļu atlase un pedagoģiskā izmēģinājuma darbība.
7. datu apkopošana un analīze.

Pētījuma sākumā darba autore veica pedagogu anketēšanu, lai noskaidrotu rotaļāšanās paradumus un sadarbības prasmju mijsakarību (sk. 2.pielikums). Aptaujā piedalījās 20

respondentu. Visas atbildes tika apkopotas un analizētas. Tālāk tiks apskatīts aptaujas rezultātu apkopojums. Lai noskaidrotu, kādas izpausmes raksturīgas citu bērnu (ārpus pētījumā iesaistītiem bērniem) sadarbībai un pedagogu pielietotajiem pedagoģiskajiem paņēmieniem, tika izveidota anketa, kas ietver jautājumus par sadarbības prasmju izpausmi un sekmēšanu.

Anketas 1. jautājums. Sadarbības prasmju sekmēšanai ir svarīgi zināt, kāda vecumposma bērns un vecumposmu īpatnības, jo katrā vecumposmā sadarbība izpaužas savādāk.

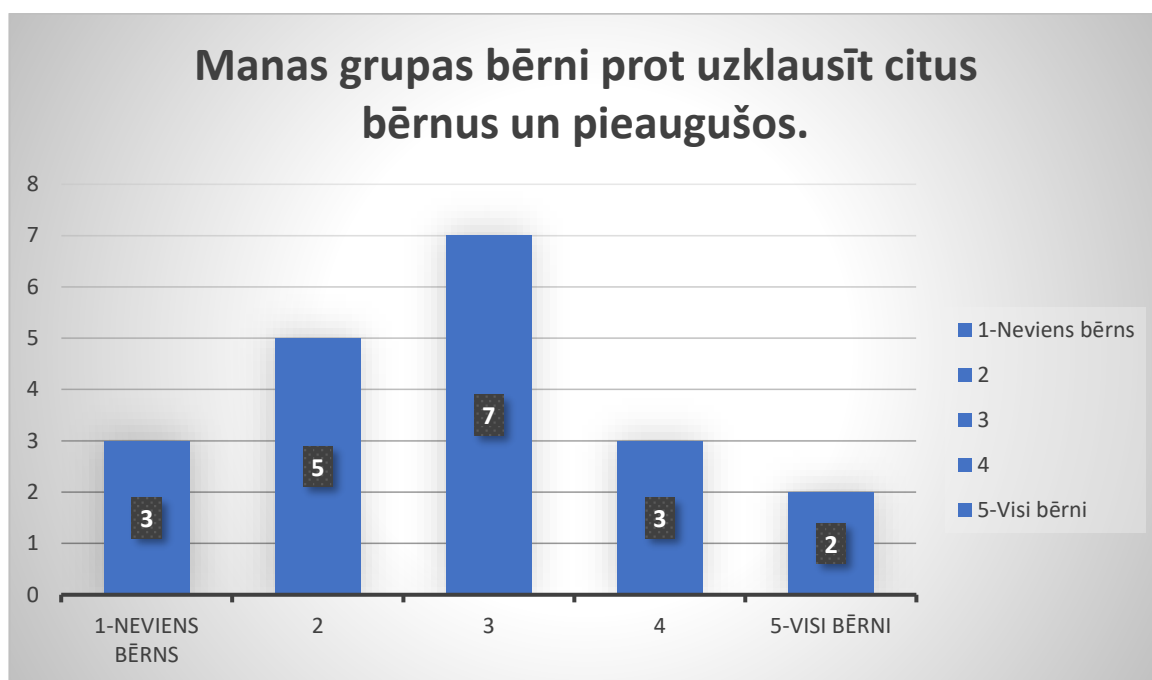

3.attēls. Atbilžu apkopojums 1.jautājumam.

Diagrammā ir apkopotas atbildes 1.jautājumam. Kopā ir atbildējuši 20 respondenti. 4 respondenti, kas strādā grupā, kurā ir 1.posma vecuma bērni. 10 respondenti, kas strādā ar 2.posma vecuma bērniem, bet 6 respondenti, kas strādā ar 3.posma vecuma bērniem.

Pēc atbilžu apkopošanas var secināt, ka puse no aptaujātajiem pedagogiem strādā ar vidējā vecumposma bērniem, mazliet mazāk ar vecākā vecumposma bērniem un vismazāk ar agrīnā vecumposma bērniem. Tālākai atbilžu analīzei tiks ņemts vērā, ka atbildes sniedz arī pirmā vecumposma pedagogi.

Anketas 2. jautājums. Lai notiktu veiksmīga komunikācija, ir nepieciešama prasme ieklausīties citos.

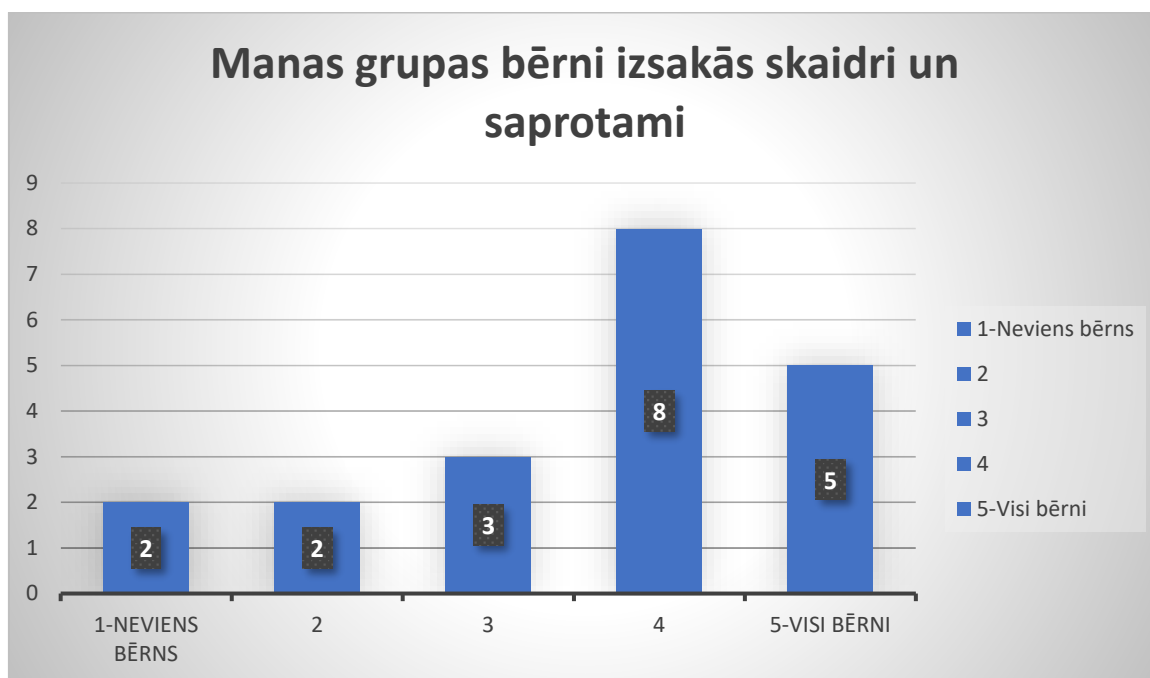

4.attēls. Atbilžu apkopojums 2.jautājumam.

Dotajā diagrammā ir redzams, ka no 20 respondentiem, 3 respondenti ir atzīmējuši, ka neviens no grupas bērniem neprot uz klausīt citus bērnus un pieaugušos, 5 respondenti ir atzīmējuši, ka tikai daži bērni no grupas prot uz klausīt citus bērnus un pieaugušos, 7 respondenti ir atzīmējuši, ka puse no grupas bērniem prot uz klausīt citus bērnus un pieaugušos, 3 respondenti ir atzīmējuši, ka gandrīz visi bērni prot uz klausīt citus bērnus un pieaugušos un tikai 2 respondenti ir atzīmējuši, ka visi bērni prot uz klausīt citus bērnus un pieaugušos.

Lielākā daļa respondentu bija 2. un 3.posma bērnu pedagogi, tāpēc, aplūkojot iegūtos datus, var secināt, ka vidējā un vecākā vecumposma bērniem ir grūtības uz klausīt citu viedokli, kas savukārt nozīmē, ka bērniem ir grūtības savā starpā vienoties. Ja bērniem ir grūti uz klausīt pieaugušos, tad grūtības sagādā noteikumu ievērošana grupā vai pedagoga norādījumu ievērošana aktivitātē vai veicot uzdevumu. Šajā vecumā pašregulācija ir tikai sākuma attīstības periodā, tāpēc bērniem ir grūti nokontrolēt savu vēlmi izteikties. Viņi labprāt dalās ar savām domām, tomēr ir nepieciešams trenēt ieklausīšanos arī citu viedoklī.

Anketas 3.jautājums. Sekmīga komunikācija notiek, ja bērni prot skaidri izteikties.

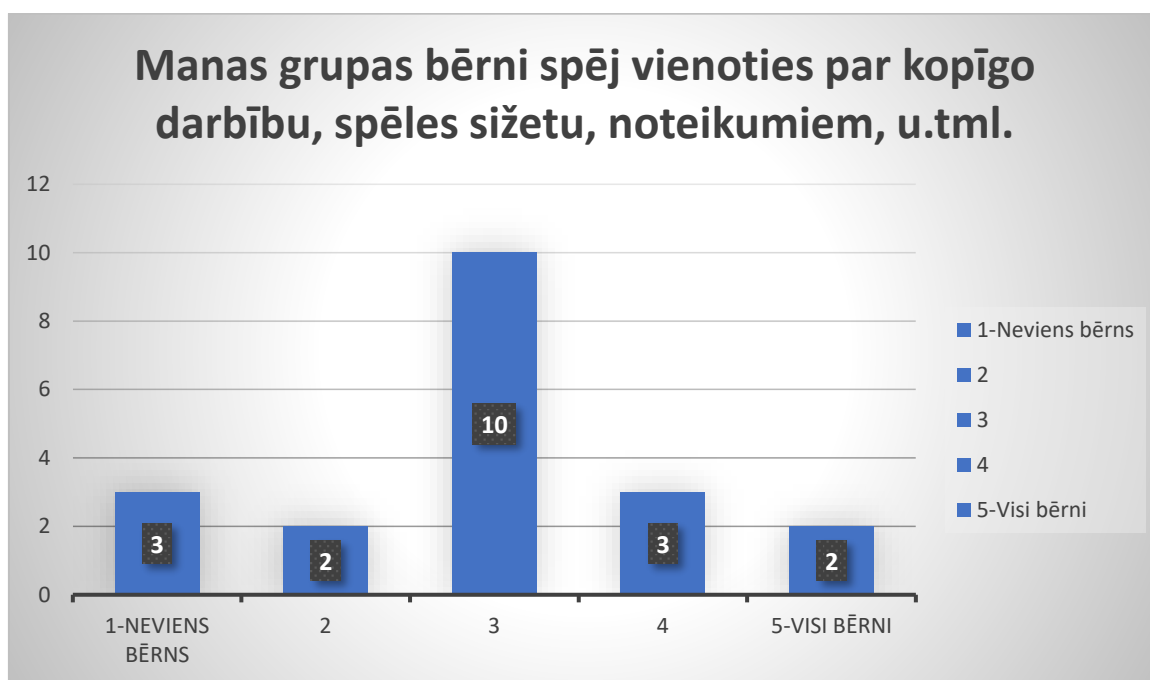

5.attēls. Atbilžu apkopojums 3.jautājumam.

Uz trešo jautājumu no 20 respondentiem, 2 respondenti ir atbildējuši, ka neviens no grupas bērniem neizsakās skaidri un saprotami, tikpat ir norādījuši, ka gandrīz neviens bērns neizsakās skaidri un saprotami, 3 respondenti ir norādījuši, ka puse no grupas bērniem neizsakās skaidri un saprotami, 8 respondenti norāda, ka gandrīz visi bērni izsakās skaidri un saprotami, un tikai 5 respondenti ir norādījuši, ka visi bērni izsakās skaidri un saprotami.

Pēc dotajiem rezultātiem var secināt, ka ļoti maza daļa respondentu ir atbildējuši, ka visi vai gandrīz visi bērni neprot izteikties skaidri un saprotami, kam par iemeslu varētu būt, ka atbildes sniedza arī agrīnā vecumposma bērni, kuri iespējams vēl nerunā vai runā ļoti slikti. Tomēr lielākā daļa respondentu norāda, ka bērni spēj izteikt savas domas vai viedokli skaidri un saprotami, kas liecina, ka bērniem ir pietiekami attīstīta valoda, lai spētu vienoties par kopīgām spēlēm, spēles noteikumiem vai spēles sižetu. Vidējā vecumposma bērniem, valodai kļūstot raitākai un skaidrākai, ir izteikta vēlme vairāk runāt.

Anketas 4.jautājums. Svarīgs sadarbības nosacījums ir spēja vienoties un rast kompromisu.

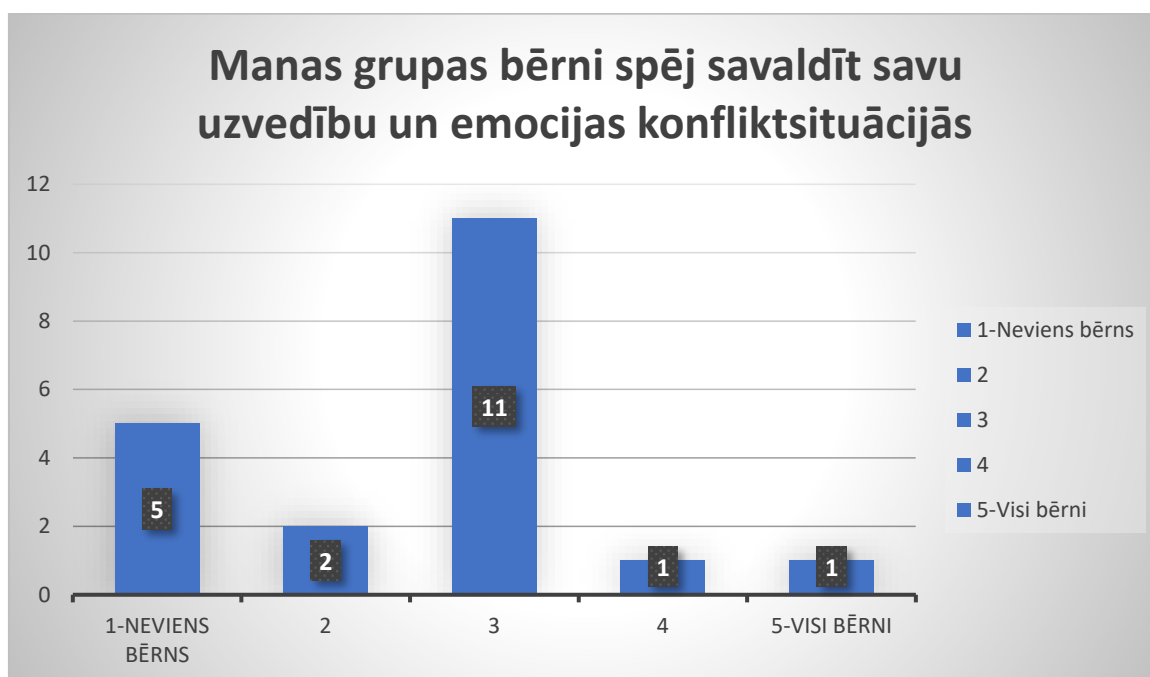

6.attēls. Atbilžu apkopojums 4.jautājumam.

Diagrammā ir redzams, ka no 20 respondentiem, 3 respondenti ir atbildējuši, ka neviens bērns neprot vienoties par kopīgu darbību, 2 respondenti ir norādījuši, ka gandrīz visi bērni neprot vienoties par kopīgu darbību, 10 respondenti ir norādījuši, ka puse no grupas bērniem prot vienoties par kopīgu darbību, 3 respondenti ir atbildējuši, ka gandrīz visi bērni prot vienoties par kopīgu darbību un 2 respondenti ir atbildējuši, ka visi bērni prot vienoties par kopīgu darbību.

Arī šajā jautājumā, iespējams, ka agrīnā vecumposma grupas skolotāji ir norādījuši, ka bērni neprot vienoties par kopīgajām darbībām, kas ir saistīts ar šī vecumposma īpatnībām, tomēr puse no respondentiem norāda, ka tikai puse no grupas bērniem spēj vienoties par kopīgu darbību, spēles sižetu, spēles noteikumiem u.c. Ja bērniem ir grūtības vienoties, tad bieži vien tas var izraisīt konfliktu situācijas starp bērniem un tādējādi neveidojas bērnu sadarbības prasmes. Vidējā vecumposma bērni vēl tikai apgūst prasmi vienoties par spēles noteikumiem, jo tieši šajā vecumposmā bērniem parādās vēlme rotaļāties ar saviem vienaudžiem. Šī prasme ir ļoti svarīga sadarbības sekmēšanā, tāpēc ir jāvelta liela uzmanība šīs prasmes sekmēšanā.

Anketas 5.jautājums. Sadarbībā ar citiem ir svarīgi kontrolēt savas emocijas un uzvedību, ja rodas konfliktsituācija.

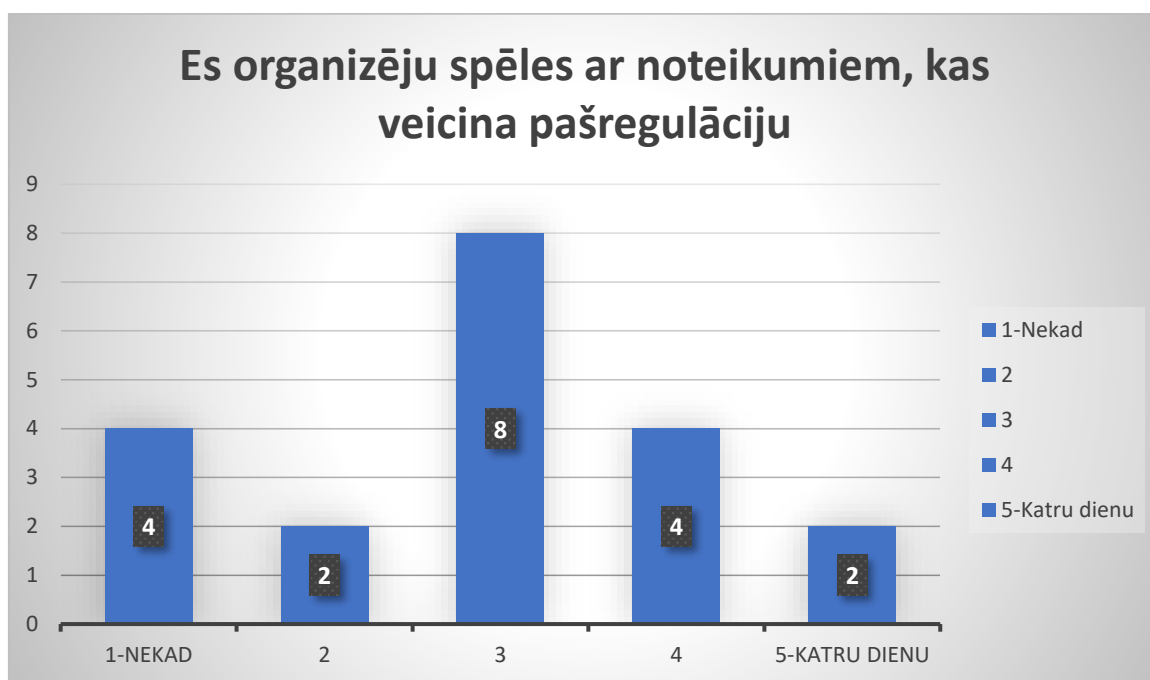

7.attēls. Atbilžu apkopojums 5.jautājumam.

Diagrammā ir redzams, ka no 20 respondentiem, 5 respondenti ir atbildējuši, ka neviens bērns nespēj savaldīt emocijas un uzvedību konfliktsituācijā, 2 respondenti ir norādījuši, ka gandrīz neviens bērns nespēj savaldīt emocijas un uzvedību konfliktsituācijā, 11 respondenti ir atbildējuši, ka puse no grupas bērniem spēj savaldīt savu uzvedību un emocijas konfliktsituācijā, vienādi ir atbildējuši, 1 respondents, ka gandrīz visi vai visi bērni spēj savaldīt savu uzvedību un emocijas konfliktsituācijā.

Pēc iegūtajām atbildēm var secināt, ka lielākā daļa bērnu nespēj savaldīt savu uzvedību un emocijas konfliktsituācijās. Tas norāda uz to, ka bērniem ir grūtības apgūt sadarbības prasmes, ja viņi nespēj savaldīt sevi, jo tas ir viens no faktoriem, kas ietekmē bērnu sadarbības spēju attīstību. Atsaucoties uz iepriekšējām atbildēm, var secināt, ka neprotot vēl uz klausīt citu viedokli, var rasties konfliktsituācijas. Šajā vecumā bērniem ir izteikts egocentrisms un tā kā bērni tikai apgūst prasmi vienoties, viņi neprot vēl atrisināt konfliktsituācijas. Tādējādi, bieži vien neatbilstoša uzvedība vai negatīva emocionālā reakcija ir bieža parādība, ja rodas konfliktsituācija.

Anketas 6.jautājums. Lai trenētu pašregulāciju, ir nepieciešams radīt bērniem apstākļus, kuros viņš to var darīt.

8.attēls. Atbilžu apkopojums 6.jautājumam.

Diagrammā ir redzams, ka no 20 respondentiem, 4 respondenti ir atbildējuši, ka nekad neorganizē spēles ar noteikumiem, 2 respondenti norāda, ka gandrīz nekad neorganizē spēles ar noteikumiem, 8 respondenti ir norādījuši, ka bieži organizē spēles ar noteikumiem, 4 respondenti ir norādījuši, ka gandrīz katru dienu organizē spēles ar noteikumiem un tikai 2 respondenti ir norādījuši, ka katru dienu organizē spēles ar noteikumiem.

Tādējādi var secināt, ka bērniem nav iespējas apgūt pašregulāciju, jo ikdienā netiek piedāvāta šāda iespēja. Iesaistoties spēlēs ar noteikumiem, bērni apgūst tos ievērot, vienoties un savaldīt sevi. Šādas spēles visbiežāk paredz, ka bērniem ir jādarbojas pāros vai grupās, mērķa sasniegšanai un ļauj sekmēt sadarbības prasmes. Darba autore uzskata, ka šādas spēles, it sevišķi vidējā vecumposma bērniem, būtu jāorganizē katru dienu.

Anketas 7.jautājums. Veiksmīgas sadarbības elements ir pieklājība.

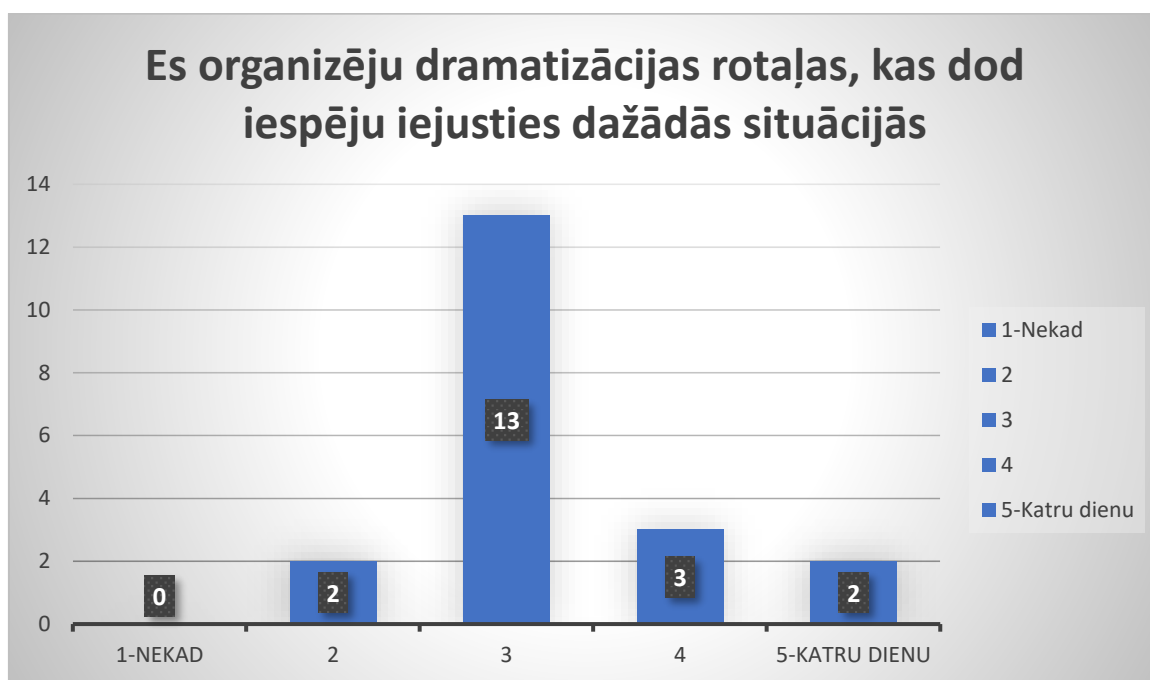

9.attēls. Atbilžu apkopojums 7.jautājumam.

Diagrammā ir redzams, ka no 20 respondentiem, 7 respondenti ir atbildējuši, ka nekad neorganizē spēles, kas veicina pieklājības frāžu lietošanu, 4 respondenti ir atbildējuši, ka gandrīz nekad neorganizē spēles, kas veicina pieklājības frāžu lietošanu, 7 respondenti ir atbildējuši, ka bieži organizē spēles, kas veicina pieklājības frāžu lietošanu, 2 respondenti ir atbildējuši, ka gandrīz katru dienu organizē spēles, kas veicina pieklājības frāžu lietošanu un neviens no respondentiem nav norādījis, ka katru dienu organizē spēles, kas veicina pieklājības frāžu lietošanu.

Pēc iegūtajām atbildēm, ir secināms, ka lielāka daļa pedagogu savā praksē neorganizē spēles, kas veicina pieklājības frāžu lietošanu. Iespējams pedagogs pieklājības frāžu lietošanu veicina ikdienas situācijās, tomēr prakse rāda, ka vairums bērnu reti izmanto un lieto pieklājības frāzes. Darba autore uzskata, ka pieklājība ir sadarbības stūrakmens, kas ir nepieciešams sekmīgai sadarbībai. Pieklājība mazina konfliktsituāciju rašanos un attīsta bērniem pozitīvas komunikācijas prasmes.

Anketas 8.jautājums. Dramatizācijas rotaļas ir svarīgas, jo tās ļauj bērniem iejusties dažādās lomās un izspēlēt dažādas situācijas.

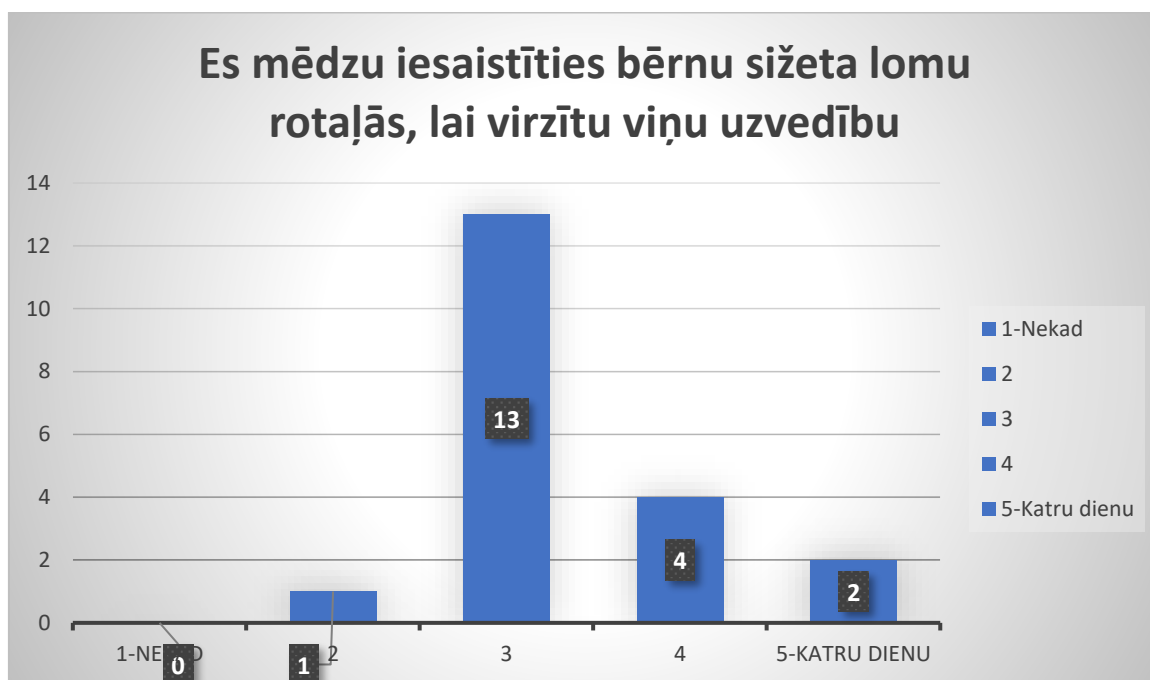

10.attēls. Atbilžu apkopojums 8.jautājumam.

Diagrammā redzams, ka no 20 respondentiem neviens nav atbildējis, ka nekad neorganizē dramatizācijas rotaļas, 2 respondenti ir atbildējuši, ka gandrīz nekad neorganizē dramatizācijas rotaļas, 13 respondenti ir atbildējuši, ka bieži organizē dramatizācijas rotaļas, 3 respondenti ir norādījuši, ka gandrīz katru dienu organizē dramatizācijas rotaļas un tikai 2 respondenti ir atbildējuši, ka dramatizācijas rotaļas rīko katru dienu.

Pēc iegūtajiem rezultātiem var secināt, ka lielākā daļa pedagogu rīko dramatizācijas rotaļas. Šāda veida rotaļas dod iespēju bērnam iejusties situācijās un lomās, kurās ikdienā nav šādu iespēju. Bērnam ir iespēja izspēlēt savas emocijas, domas un uzvedību. Arī pedagogam ir iespēja saskatīt, kā dažādās situācijās reaģē un uzvedas katrs bērns, līdz ar to pedagogam nepieciešamības gadījumā ir iespēja koriģēt bērna emocijas vai uzvedību.

Anketas 9.jautājums. Pedagoģa iesaiste ir svarīga, jo pedagoģs rāda piemēru bērniem.

11.attēls. Atbilžu apkopojums 9.jautājumam.

Diagrammā redzams, ka no 20 respondentiem neviens nav atbildējis, ka nekad neiesaistās bērnu sižeta lomu rotaļās, 1 respondents ir atbildējis, ka gandrīz nekad neiesaistās bērnu sižeta lomu rotaļās, 13 respondenti ir atbildējuši, ka bieži iesaistās bērnu sižeta lomu rotaļās, 4 respondenti ir atbildējuši, ka gandrīz katru dienu iesaistās bērnu sižeta lomu rotaļās un tikai 2 respondenti ir atbildējuši, ka iesaistās bērnu sižeta lomu rotaļās katru dienu.

Pēc iegūtajām atbildēm var secināt, ka pedagoģs bieži iesaistās bērnu sižeta lomu rotaļās. Visbiežāk bērni paši aicina pedagoģu iesaistīties rotaļā un iedala pedagoģam kādu lomu. Tomēr liela loma ir pedagoģa un bērnu komunikācijā un saskarsmē, ja pedagoģs bieži noraida vālēšanas iesaistīties bērnu rotaļās, tad visdrīzāk viņu vairs neaicinās.

Pētījuma ietvaros darba autore veica daļēji strukturētu novērošanu. Novērošanas mērķis bija noskaidrot bērnu sadarbības prasmi līmeni. Pirms novērošanas darba autore izvirzīja kritēriju, lai novērtētu bērnu sadarbības prasmi rotaļās. Kritēriji tika veidoti pēc Skola2030 mācību programmas parauga, caurviju prasmi, sadarbība (sk. 3.tabulu).

3.tabula.Sadarbības prasmi kritēriji. Darba autore veidoti.

Kritērijs	Sācis apgūt (S)	Turpina apgūt (T)	Apguvis (A)	Apguvis padziļināti (P)
Prasme savaldīt savu uzvedību un emocijas, risina konfliktsituācijas.	Ar pieauguša palīdzību savalda savu uzvedību un	Atšķir labu no sliktas. Ar pieauguša	Sāk saprast, ka paša emocijas un uzvedība ietekme citus, mācās	Izprot kā emocijas un uzvedība ietekmē citus.

	emocijas un izprot, ka uzvedība spēj sāpināt citus.	ierosinājumu, risina radušās konfliktsituācijas.	kontrolēt savu uzvedību un emocijas. Mācās risināt konfliktsituācijas.	Kontrolē savu uzvedību un emocijas.
Prasme uz klausīt citu viedokli un izteikt savu viedokli.	Ar pieaugušā ierosinājumu izsaka savu viedokli un uz klausu citu.	Mazas grupas ietvaros, uz klausu citu viedokli un izsaka savu viedokli.	Uz klausu citu viedokli, cenšas noskaidrot citu viedokli, lai gūtu apstiprinājumu savam viedoklim.	Uz klausu citu viedokli, noskaidro citu viedokli, pamato savu viedokli.
Prasme saskaņot darbības kopīga mērķa sasniegšanai.	Rīkojas saskaņā ar pieaugušā norādēm, lai veiktu kopīgu uzdevumu.	Mazā grupā mācās saskaņot darbības kopīga mērķa sasniegšanai. Izrāda iniciatīvu uzdevumu veikšanā.	Mācās saskaņot darbības ar citiem, kopīga mērķa sasniegšanai. Mācās sadalīt atbildību.	Kopīgi ar citiem plāno darbības kopīga mērķa sasniegšanai. Dala atbildību uzdevumu veikšanā.

Kritēriji tiks apzīmēti ar punktu skaitu, kur:

- Sācis apgūt – 1 punkts;
- Turpina apgūt - 2 punkti;
- Apguvis - 3 punkti;
- Apguvis padziļināti - 4 punkti.

Darba autore ir izveidojusi bērnu aprakstu pētāmās problēmas aspektā. Bērni tika vēroti visas dienas garumā, rotaļās. Bērnu vārdi ir mainīti.

2.2. Bērnu raksturojums pētāmās problēmas aspektā

Rūdis, 6 gadi, vēlas laiku pavadīt kopā ar savu dvīņu brāli. Grūtības sagādā sadarbība ar citiem bērniem, jo nav kopīgas intereses, kā ar brāli. Bērni izrāda interesi, lai draudzētos, bet Rūdis neizrāda interesi, ja blakus ir brālis. Sadarbībā ar citiem bērniem notiek tikai tad, kad

brālis nav ieradies bērnudārzā, tad Rūdis sadarbojas ar citiem bērniem, bet vēlas tā, lai viss notiktu pēc viņa prāta un iegribām. Sadarbības prasmes ar pedagogu ir ļoti labas, atsaucīgs, laipns un izpalīdzīgs.

Kārlis, 6 gadi, izrāda interesi komunicēt un sadarboties ar bērniem, bet dvīņu brālis Rūdis vēlas, lai brālis tikai ar viņu rotaļājas un neļauj brālim brīvi sadarboties ar bērniem. Viņš brālim uzspiež, ka tikai viņiem diviem ir jādraudzējas, ka pārējie bērni neko neprot. Kārlis ir bērns, kas ļoti pakļaujas brālim un dienās, kad brālim ir iedots brīvs vai brālis ir saslimis, tad ir sajūta, ka Kārlim ir dota iespēja uzelpot un viņš netiek nospiests ar brāļa interesēm.

Komunikācija ar citiem bērniem ir novērojama ļoti laba, draudzīgs un izpalīdzīgs, vienmēr gatavs iesaistīties un kādam bērnam palīdzēt, ja kaut kas nepadodas. Sadarbība ar pedagogu norit labi, iesaistās visās aktivitātēs, mācību procesā.

Justīne, 4 gadi - Ļoti apķērīga, ātri visu jauno apgūst. Dzīvespriecīga, laipna pret pedagogu, jāmācās komunicēt un jāpilnveido sadarbības prasmes ar grupas bērniem, jo grib būt grupas līdere un līdz ar to, sadarbība ar bērniem izveidojās ļoti grūti. Ja nenotiek pa viņas prātam, tad viņa savas emocijas izrāda ar kniebšanu, košanu un sišanu, līdz ar to grupas bērni izvairās no viņas.

Markuss, 6 gadi - Bērns, kas neiesaistās grupas aktivitātēs, kā arī neiziet uz sadarbību ne ar bērniem, ne ar pedagogiem. Bērns ir ļoti hiperaktīvs, nevar nostāvēt nevienu brīdi mierā, visu laiku kustībā. Bērniem ir grūti veidot ar viņu sadarbības prasmes, kā arī kontaktēties, jo ir valodas problēmas, grūti saprast apkārtējiem viņa teikto un viņa vēlmes.

Elija, 5 gadi - Ļoti skaļa, meitene ar savu personību, kas labprāt iesaistās visās grupas aktivitātēs, kā arī labprāt sadarbojas un veido kontaktu ar saviem vienaudžiem. Komunikāciju prasmes ir novērtējamas ļoti labas priekš viņas vecumposma.

Ričards, 4 gadi - Komunikāciju prasmes ir ļoti vājas, valoda atbilstoši sava vecumposma attīstībai. Sadarbības prasmes novērojamas tikai ar vienu grupas bērnu, neiesaistās citu bērnu rotaļās, izvēlas būt piesardzīgs un uzticas tikai savam izvēlētajam draugam. Sadarbības prasmes ar pedagogu novērojamas labas, skolotājs uzticības persona, kas iedrošina un vienmēr ir blakus.

Krusters, 5 gadi - Attīstība novērojama ļoti zema, līdz ar to sadarbības prasmes ir izveidojušās tikai ar pedagogu, kas ir uzticama persona, ar kuru sadarboties. Valodas attīstība ir ļoti zema, traucēta, saziņa notiek ar žestiem un mīmiku, līdz ar to ir grūti citiem bērniem ar viņu sadarboties, kaut gan bērni ir atvērti un izpalīdzīgi, un iejūtīgi pret viņu.

Polina, 5 gadi - Ļoti atraktīva meitene, latviešu valodas prasmes ļoti zemas, bet tas netraucē komunicēt un sadarboties ar citiem bērniem. Cenšas visur iesaistīties, rotaļnodarbībās visu cenšas paveikt pati, lai nav jājautā palīdzība citiem, bet, ja kaut kas nesanāk, tad nāk pie

pedagoga un jautā pēc palīdzības. Ļoti laba sadarbība ar skolotāju, laipna, izpalīdzīga, draudzīga.

Sanija, 4 gadi - Ļoti gudra meitene, kas pārspēj visu grupu attīstības ziņā. Iesaistās visās rotaļnodarbībās, aktīva, sabiedriska meitene, labprāt piedalās visās grupas aktivitātēs, laipna un iejūtīga pret bērniem, kuriem ir grūtības uztvert nosacījumus un vienmēr cenšas visiem palīdzēt, kam tas ir vajadzīgs.

Lillija, 6 gadi - Grūtības sagādā komunikācija un sadarbības prasmju veicināšana ar grupas bērniem, jo ir ļoti noslēgta sevī un gaida to brīdi, kad mamma būs viņai ieradusies pakāļ. Uzticamā persona ir viena no audzinātājiem, kā arī brālēns, kas iet šajā grupiņā, ar kuru vēlas tikai komunicēt un visu interesējošo uzdod vienīgi viņiem. Klusa, nerunā skaļi, vienmēr čukst, kā arī bailīga no visa jaunā.

Darba autore ir izveidojusi bērnu sadarbības prasmju apguves līmeni rotaļās, pētījuma sākumā. Prasmju apguves līmenis tiek vērtēts pēc iepriekš izvirzītajiem kritērijiem (sk. 4. tabulu).

4.tabula. Bērnu prasmju apguves līmenis pētījuma sākumā.

Kritērijs Bērna vārds	Prot savaldīt savu uzvedību un emocijas, risina konfliktsituācijas.	Prot uz klausīt citu viedokli un izteikt savu viedokli.	Prot saskaņot darbības kopīga mērķa sasniegšanai.
Rūdis	2	2	1
Kārlis	3	3	3
Justīne	1	1	2
Markuss	1	1	1
Elija	3	3	3
Ričards	2	1	1
Kristers	1	1	1
Poļina	3	2	2
Sanija	3	3	3
Lillija	1	1	1

Punktu skaidrojums:

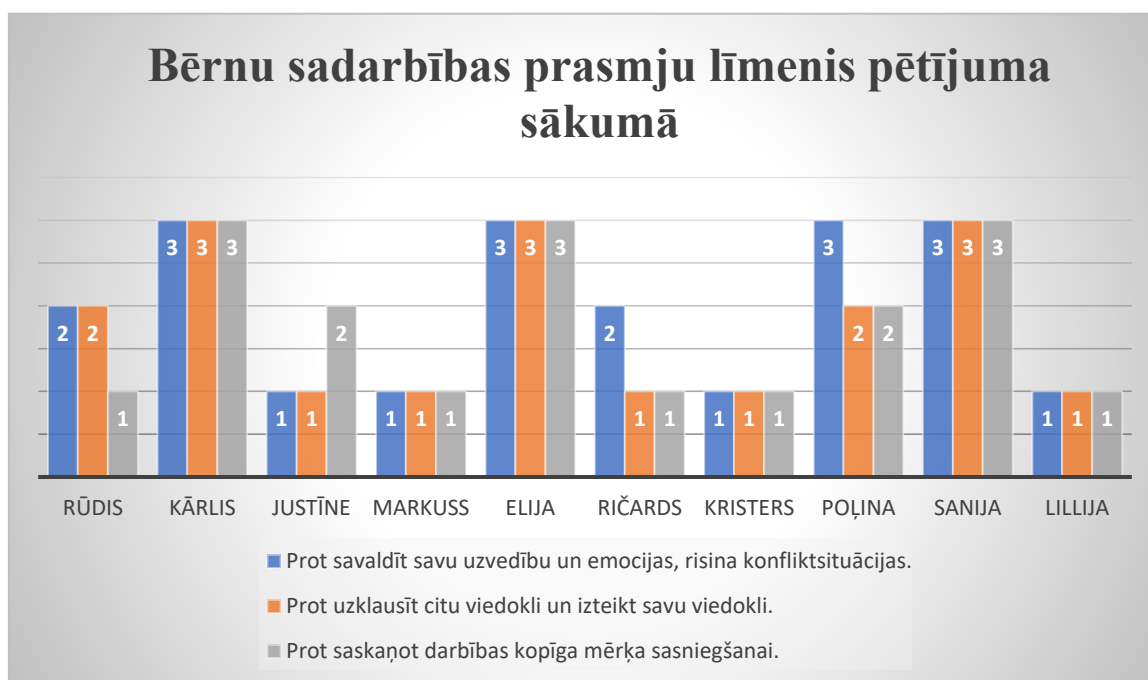
1 punkts - Sācis apgūt

2 punkti - Turpina apgūt

3 punkti - Apguvis

4 punkti - Apguvis padziļināti.

Labākai pārskatāmībai darba autore ir izveidojusi diagrammu, kas atspoguļo bērnu sadarbības prasmju līmeni, pētījuma sākumā (sk. 12. attēlu).

12.attēls. Sadarbības prasmju apguves līmenis pētījuma sākumā.

Šajā diagrammā ir atspoguļotas bērnu sadarbības prasmes pētījuma sākumā. Pēc diagrammas ir redzams, ka 4 bērniem prasme savaldīt savu uzvedību un emocijas ir novērtētas ar 3 punktiem (A). Tas nozīmē, ka šie bērni ikdienas gaitās kontrolē savu uzvedību, prot ievērot noteikumus, kā arī savalda savas emocijas dažādās situācijās. Šie bērni prot arī atrisināt radušās konfliktsituācijas. Tomēr 4 bērniem šī prasme ir novērtēta ar viszemāko punktu skaitu - 1 punkts (S), kas nozīmē, ka bērni nespēj savaldīt savu uzvedību un emocijas, bieži izraisa konfliktsituācijas un neprot tās atrisināt, un 2 bērniem šī prasme ir novērtēta ar 2 punktiem (T), kas norāda, ka šie bērni retās situācijās sāk izprast, ka viņu uzvedība un emocijas ietekmē citus bērnus un cenšas kontrolēt savas emocijas un uzvedību, tomēr šī prasme vēl jāpilnveido.

3 bērniem prasme uzklaustīt citu viedokli un izteikt savējo ir novērtēta ar 3 punktiem (A), kas norāda, ka darbojoties pāri vai grupās šie bērni uzklausa citu bērnu domas un viedokli, prot piedāvāt savu viedokli un spēj vienoties un rast kompromisu, gan rotaļās, gan ikdienas situācijās. Tomēr 5 bērniem šī prasme ir novērtēta ar viszemāko punktu skaitu 1 (S), kas norāda, ka šiem bērniem ir grūti uzklaustīt un pieņemt citu viedokli, visbiežāk šis rada situācijas, ka šie bērni rotaļājas vieni paši. 2 bērniem šī prasme ir novērtēta ar 2 punktiem (T), kas norāda, ka šie bērni mācās uzklaustīt citu viedokli un spēj izteikt savējo.

Prasme saskaņot darbību kopīgu mērķu sasniegšanai 3 bērniem ir novērtēta ar 3 punktiem (A), kas norāda, ka šie bērni rotaļās vai rotaļdarbībās spēj saskaņot savu darbību, sadalīt pienākumus un kopīgi nonākt pie izvirzītā mērķa. 5 bērniem šī prasme ir novērtēta ar 1

punktu (S), kas nozīmē, ka šie bērni neprot saskaņot darbības, grupu rotaļās viņi neprot sadalīt savas lomas un darbības, visbiežāk šie bērni rotaļājas vieni paši. 2 bērniem šī prasme ir novērtēta ar 2 punktiem (T). Šie bērni mazās grupās vai visbiežāk tikai pāri jau mācās saskaņot savu darbību, kopīga uzdevuma veikšanai.

Kārlis ir mierīgs un konfliktos neiesaistās, ko iespējams ir ietekmējušas viņa attiecības ar brāli, jo brālis uzspiež viņam savu viedokli, un **Kārlis** tam pakļaujas. Tomēr sadarbībā ar citiem bērniem zēns prot izteikt savas domas un piedāvāt idejas rotaļām. Meitenes **Elija** un **Sanija** prot ievērot noteikumus, kas nozīmē, ka viņas prot kontrolēt savu uzvedību, meitenes ir ļoti komunikablas un pozitīvas, kas piesaista citus bērnus. **Polina** ir klusa un mierīga, ja meitenei kaut kas nesanāk, viņa prot palūgt palīdzību pieaugušajam. Rotaļās visbiežāk meitene rīkojās pēc citu izteiktajiem noteikumiem. **Rūdis** bieži vien nevar savaldīt savas emocijas rotaļu laikā. Zēns visbiežāk vēlas spēlēties tikai ar savu brāli, kurās, ja brālis nedara tā, kā viņš ir ieplānojis, sāk bļaut un pārtrauc spēli. Ja zēns redz, ka brālis spēlējas ar citu bērnu, zēns iejaucas rotaļā un cenšas šo rotaļu izjaukt. Ar citiem bērniem zēns neizrāda vēlmi rotaļāties, tāpēc zēnam nav labi attīstīta prasme uz klausīt citu viedokli, jo viņš to nevēlas, rotaļās vēlas, lai viss notiek tikai pēc viņa prāta. **Ričards** ir diezgan kluss zēns, kuram kontakts ir izveidojies tikai ar vienu bērnu. Ja šis bērns nav ieradies dārziņā, tad zēns visbiežāk rotaļājas viens pats. Rotaļdarbībās ir novērots, ja zēnam kaut kas neizdodas, tad sāk raudāt, ja kāds no bērniem vēlas viņu nomierināt, tad zēns sāk bļaut, lai šis bērns iet prom. **Justīne** ļoti vēlas iedraudzēties ar bērniem, tomēr meitene nespēj kontrolēt savu uzvedību un emocijas, jo tiklīdz rotaļājoties, kāds nevēlas darīt to, ko viņa ir izdomājusi, sāk grūstīties un bļaut. Šādas situācijas rada to, ka bērni nevēlas ar viņu iesaistīties rotaļās. Meitene neuzklausa citu viedokli. **Markusam** ir lielas grūtības savaldīt savu uzvedību. Zēns neievēro grupas noteikumus. Tā kā zēnam ir ļoti zemas valodas prasmes, viņš nevar noformulēt savas domas. Rotaļājoties, zēns dara visu pēc saviem ieskatiem, kas bieži vien neatbilst rotaļas gaitai, līdz ar to bērni nevēlas ar viņu rotaļāties. **Kristers** un **Lillija** ir no tiem bērniem, kuriem grūti ir izveidot kontaktu ar vienaudžiem, visbiežāk viņi kontaktējas tikai ar skolotāju un iesaistās rotaļā tikai pēc skolotājas aicinājuma. Meitenei ir grūti savaldīt savas emocijas, bieži vien raud, jo gaida savu mammu.

2.3. Praktiskā izmēģinājuma darbība

Lai veicinātu sadarbības prasmes, darba autore piedāvāja bērniem dažādas rotaļas ar noteikumiem. Rotaļas tika piedāvātas visā dienas gaitā. Rotaļas tika izvēlētas bērnu vecumposmam un interesēm atbilstošas. Balstoties uz izvirzītajiem kritērijiem pētījuma sākumā, galvenie uzdevumi rotaļās bija spēt sevi savaldīt, gan emocijas, gan uzvedību, prast

uzklausi citu viedokli un izteikt savējo, un saskaņot darbības. Darba autore bija šo rotaļu iniciators. Mērķis bija iesaistīt bērnus rotaļā un dot iespēju pašiem rotaļu turpināt.

1.Rotaļa. “Rūķu zemei vārti vaļā” (sk. 3.pielikums).

Skolotāja aicināja bērnus uzspēlēt kustību rotaļu. Pirms rotaļas sākuma bija jānoskaidro pāris, kuri būs vārti. **Sanija** un **Kārlis** izteica vēlmi, ka vēlas būt “vārti”. Ko līdz **Kārlis** pateica, tā **Rūdis** arī teica, ka vēlas būt “vārti”. Skolotāja jautāja bērniem, varbūt vēl kāds vēlas. Pieteicās arī **Elija**. Skolotāja jautāja šiem bērniem, kā varam izlemt, kuri stāvēs kā “vārti”. Sanija pateica, ka var skaitīt skaitām pantiņu “Oliņ boliņ”, **Rūdis** arī piekrita, ka vajag skaitīt skaitāmpantiņu. Pēc skaitāmpantiņa par rūķu “vārtiem”, palika **Kārlis** un **Elija**. **Rūdis** bija ļoti dusmīgs un pateica, ka tādā gadījumā nespēlēs. **Lillija** arī pateica, ka viņa nevēlas spēlēt. (Šo spēli bērni nebija pirms tam spēlējuši). Skolotāja izstāstīja spēles noteikumus. Viens no noteikumiem bija, ka rūķiem, kuriem jāiet cauri, ir jāturas viens otram pie rokas. Spēlei sākoties, radās pirmā konfliktsituācija, jo **Polina** bija nostājusies pirmā un **Justīne** viņai ieknieba, jo viņa vēlējās būt pirmā rindā. Skolotāja izrunāja ar **Justīni**, ka viņas rīcības dēļ **Polinai** tagad sāp un tā ir ļoti slikta rīcība. **Justīne** bija nokaunējusies, skolotāja izrunāja, ka šādi darīt nedrīkst, un rosināja abus bērnus rast risinājumu, kā šo konfliktu atrisināt. Justīne palūdza piedošanu **Polinai**, un **Polina** atļāva viņai būt pirmajai.

Spēles sākumā bērni gāja ļoti lēni, bet pēc pirmās “vārtu” aizvēšanās, bērni saprata spēles būtību un sāka iet ātrāk, cenšoties palikt nenokertiem. Kad tika nokerts **Kristers**, viņš sāka raudāt un aizgāja prom no spēles, skolotāja teica, ka arī ķert rūķus ir interesanti un aicināja viņu pievienoties atpakaļ spēlei. **Markuss** spēles laikā nepievērsa uzmanību tam, ka viņš , cenšoties palikt nenokertam, ļoti rāva un grūstīja bērnus, kas gandrīz izraisīja to, ka bērni paklūp. Skolotāja aicināja **Markusam** būt uzmanīgākam spēles laikā, jo tāda uzvedība nav droša.

Spēles laikā bija vērojams, ka arī **Rūdis** un **Lillija** vēlas pievienoties spēlei. Skolotāja piedāvāja bērniem vēlreiz uzspēlēt šo spēli, tagad izvēloties citus rūķu “vārtus”, šajā gadījumā bērni paši atrisināja to, kurš būs “vārtu” lomā ar skaitāmpantiņu un bērni atļāva **Polinai** stāvēt pirmajai rindā. Tā kā iepriekšējā spēlē bērniem bija ļoti grūti iet, jo **Markuss** grūstījās, viņi sastājās tā, ka **Markuss** tagad bija pēdējais rindā.

2.Rotaļa “Burtu pavēlnieks” (sk. 4. pielikums).

Skolotāja aicina bērnus sadalīties pārišos. Rūdis, kā vienmēr, vēlas būt tikai ar savu brāli Kārli. Markuss un Lillija stāv malā un neizrāda interesi pievienoties kādam. Skolotāja pati sadala bērnus pārišos. Katram pāritim no iedotajiem burtiem ir jāsaliek vārdi, kurus viņi redz attēlā. Skolotāja saka, ka spēlēs uzvarētāji būs tie, kuri pirmie saliks visus vārdus, tādējādi motivējot bērnus veicamajam uzdevumam.

Ričards ar **Eliju** sāk likt vārdus, tomēr var novērot, ka **Elija** ir tā, kas liek un **Ričards** tikai skatās. Skolotāja jautā **Ričardam**, kas ir attēlots attēlos, **Ričards** nosauc, skolotāja aicina salikt viņam vienu vārdu. Skolotāja aicina **Eliju** palīdzēt **Ričardam**.

Lillija arī savā pāri ar **Justīni** neizrāda interesi likt kādu vārdu, skolotāja aicina meitenēm sadalīt attēlus, tādējādi varēs ātrāk salikt vārdus. **Justīne** iedod **Lillijai** divus attēlus un saka, kas tur ir attēlots.

Kārlis ar **Polīnu** sastrādājas ļoti labi, tā kā meitenei latviešu valoda nav dzimtā valoda, **Kārlis** viņai nosauc vārdus, kuri redzami attēlā, meitene cenšas atrast nepieciešamos burtus, **Kārlis** viņai palīdz.

Sanija palīdz **Markusam** ar vārdu veidošanu. Zēns liek vārdus, tomēr viņam ir kļūdas. **Sanija** paskaidro viņam, ka tas nav pareizi. **Markuss** ieklausās viņas teiktajā un izlabo savas kļūdas.

Rūdis cenšas visus vārdus salikt pats, jo **Kristeram** ir grūti, un viņš pats nevar salikt. Skolotāja aicina **Rūdi** pastāstīt **Kristeram**, kādi vārdi ir jāsaliek un palīdzēt viņam vienu vārdu salikt.

Šajā rotaļā ātrākie bija **Polīna** un **Kārlis**, skolotāja uzsvēra, ka spēles uzvarētājs ir draudzība, un kopīgi darbojoties, var gūt labākus rezultātus.

Šīs rotaļas mērķis bija sekmēt bērnu darbību saskaņošanu, lai veiktu kopīgu uzdevumu. Šī prasme vēl ir jāpilnveido, jo bija novērojams, ka vairums bērnu vēlas paši visu izdarīt.

3.rotaļa. “Lego”

Skolotāja ir sagatavojusi uz paklāja Lego. Šīs rotaļas mērķis ir rosināt bērnus uz darbību saskaņošanu. Rūdis un Kārlis sāk likt Lego mājas, ir novērojams, ka **Rūdis** cenšas kontrolēt **Kārļa** darbības. Tomēr **Kārlis** pasaka, ka viņš vēlas darīt tā, kā viņš uzskata par pareizu un **Rūdis** piekrīt. **Kristeris** arī vēlas veidot māju no Lego, tomēr kautrējas iet. Skolotāja aicina Ričardu, ka viņš varētu kopīgi ar **Kristeru** izveidot visaugstāko Lego torni. **Ričardam** šī ideja ļoti patīk un viņš paņem palīgā **Kristeru**. Zēni sāk darboties. Kopīgi lemj, kā veidot torni, **Kristeris** sāk likt klučus vienu uz otra, un tornis nestāv. Ričards piedāvā izveidot platāku apakšu, lai tornis būtu stabilāks.

4.rotaļa “Stafete” (sk. 5.pielikums).

Skolotāja ir sagatavojusi sporta zālē stafeti. Stafetei ir vairāki uzdevumi, un bērniem ir jāsadala divās komandās.

Bērniem bija grūti sadalīties, tāpēc skolotāja piedāvāja sadalīties, skaitot pirmais, otrs. **Markusam** bija ļoti grūti sagaidīt savu kārtu, kā arī ievērot stafetes noteikumus. Līdz ar to **Sanija** un **Kārlis** vairākas reizes kļūda **Markusam**, ka viņš dara nepareizi, un citi bērni no viņa komandas bija ļoti dusmīgi. **Elija** bija viena no pirmajām, kas sauca uzmundrinājuma

vārdus saviem komandas biedriem un viņas piemēram sekoja arī pārējie bērni, kuri uzmundrināja to, kurš tajā brīdī veica stafeti. Kad stafete bija izieta, skolotāja pateica uzvarētāju, un uzvarētājs bija draudzība. Neviena no bērniem nebija noskumis vai sarūgtināts.

5.rotaļa “Sālsstabi” (sk. 6.pielikums).

Skolotāja aicina bērnus spēlēt “Sālsstabus”, **Sanija** un **Polina** nevēlas šo spēli spēlēt, jo viņas ir aizņemtas ar savu izdomāto rotaļu. Skolotāja aicina bērnus kopīgi izrunāt spēles noteikumus, lai katrs tos zinātu. Vienīgais, kurš neklausījās spēles noteikumus, bija **Markuss**. Spēles vadītāju bērni izvēlējās paši, jo **Kārlis** pats pieteicās būt par vadītāju. **Justīni** noķēra diezgan bieži, jo viņa skrien ļoti lēni, bet bērni ātri viņu “atbrīvoja”. **Markusu**, kad noķēra, viņš turpināja skriet, bērniem tas nepatika, jo viņš neievēroja spēles noteikumus. **Ričards** bija viens no bērniem, kurš nepalīdzēja nevienam bērnam. Arī **Kristers** sākumā nevēlējās nevienam palīdzēt “atbrīvoties”, tomēr, kad viņu noķēra, **Lilija** viņu atbrīvoja, un zēns arī sāka palīdzēt citiem. **Kārlim** apnīka būt par spēles vadītāju, jo tikko kā viņš kādu noķer, tā bērnu uzreiz atbrīvo. Tāpēc bērni sarunāja, kurš būs nākamais vadītājs.

6.rotaļa. Dzīvnieku pasaule.

Skolotāja izlozēja bērniem lapiņas ar dažādiem dzīvnieku nosaukumiem.

Uzdevums bija padomāt, kāds ir šis dzīvnieks un ko viņš varētu domāt vai runāt.

Skolotāja piedāvāja dažādas situācijas, kurās bērniem vajadzēja izspēlēt savu varoni. Skolotāja piedāvāja situāciju, ka lācis un lapsa atrada garšīgu sēni mežā, un abi vēlas šo sēni.

Lācis bija **Rūdis** un lapsa bija **Lilija**. **Rūdis** iejutās tēlā ļoti labi, viņš runāja zemā balsī un teica, ka viņš pirmais atrada sēni. **Lilija** bija mazliet kautrīga un teica, ka viņai gribas ēst. **Rūdis** pateica, ka viņš atdos sēni, jo viņš ir lielāks un viņam labāk garšo medus.

Nākošā situācija bija, ka kaķis noķēra peli, un pele ļoti vēlas tikt brīvībā. Kaķis bija **Ričards** un pele bija **Justīne**. **Justīne** arī ļoti kautrējās sākumā, bet **Ričards** mēģināja meiteni uzmundrināt un mazliet teica priekšā, ko meitene varētu teikt, kā pele.

Šajās lomu spēlēs skolotāja mēģināja izdomāt situācijas, kuras ir ļoti līdzīgas ikdienas situācijām. Bērniem bija viegli atrisināt konfliktus, iejūtoties savās lomās. Dažiem bērniem skolotāja arī deva padomu, kā varētu šīs situācijas atrisināt, piemēram, pajautājot piedošanu, vai rast kompromisu, kā arī aicinot lietot pieklājības vārdus.

2.4. Sadarbības prasmju datu analīze

Pēc praktiskā darba ar bērniem darba autore ir izveidojusi sadarbības prasmju apguves tabulu pētījuma beigās (sk. 5. tabula).

5.tabula. Bērnu prasmju apguves līmenis pētījuma beigās.

Kritērijs Bērna vārds	Prot savaldīt savu uzvedību un emocijas, risina konfliktsituācijas.	Prot uz klausīt citu viedokli un izteikt savu viedokli.	Prot saskaņot darbības kopīga mērķa sasniegšanai.
Rūdis	3	2	2
Kārlis	4	4	4
Justīne	3	2	3
Markuss	1	2	2
Elija	4	3	4
Ričards	3	2	2
Kristers	2	3	2
Poļina	4	2	3
Sanija	4	4	4
Lillija	3	2	3

Punktu skaidrojums:

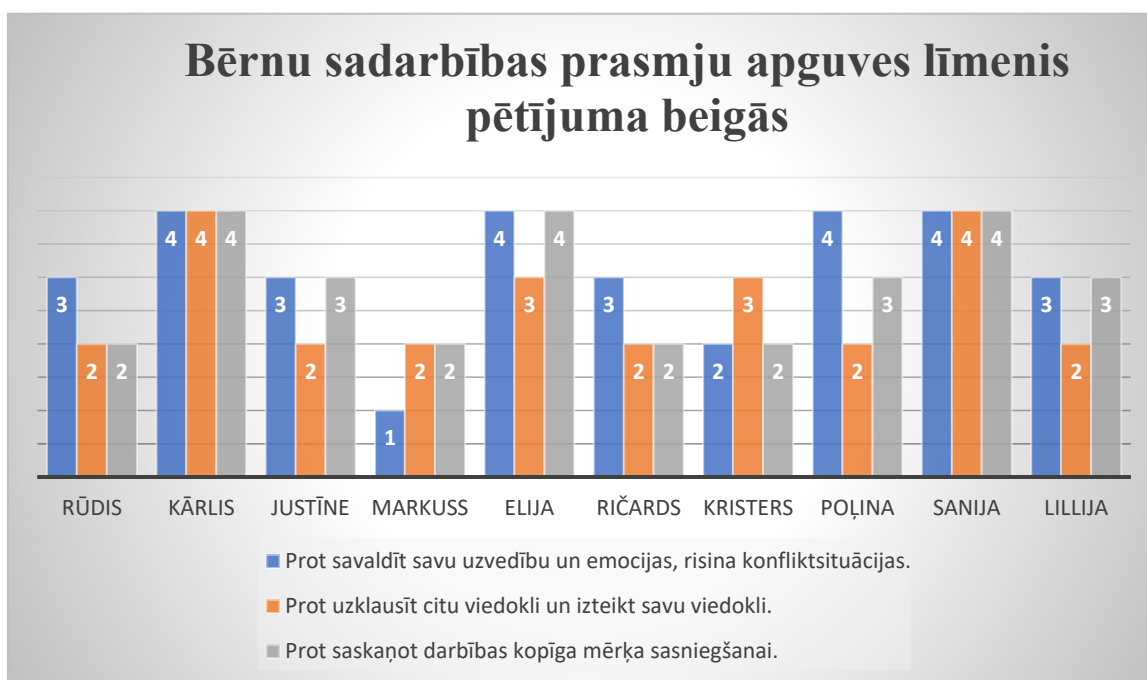
1 punkts - Sācis apgūt

2 punkti - Turpina apgūt

3 punkti - Apguvis

4 punkti - Apguvis padziļināti.

Darba autore iegūtos rezultātus ir apkopojusi arī diagrammā, labākai pārskatāmībai (sk. 13.attēlu).

13.attēls. Sadarbības prasmju apguves līmenis pētījuma beigās.

Diagrammā redzams, ka sadarbības prasmju rādītāji ir uzlabojušies. 4 bērniem prasme savaldīt savu uzvedību un emocijas ir novērtētas ar 4 (P) punktiem, kas ir visaugstākais novērtējums, tomēr 1 bērnam šī prasme vēl joprojām tiek vērtēta ar viszemāko punktu skaitu 1 (S). Kopumā ir novērots, ka vairumam bērnu šīs prasmju apguves līmenis ir uzlabojies. 4 bērniem šī prasme ir novērtēta ar 3 punktiem (A) un 1 bērnam ar 2 punktiem (T). Tas norāda, ka vairums bērnu spēj savaldīt savu uzvedību un emocijas, gan rotaļās, gan rotaļdarbībās un izprot, ka viņu uzvedība un emocijas ietekmē citus bērnus.

2 bērniem prasme uz klausīt citu viedokli un izteikt savu ir novērtēta ar 4 punktiem (P). Tomēr lielākajai daļai, 6 bērniem, šī prasme ir novērtēta tikai ar 2 punktiem (T), kas nozīmē, ka šo prasmi vēl ir jāpilnveido. Tas norāda, ka bērniem vēl ir grūti pieņemt citu bērnu viedokli vai izteikt savu, iemesls tam var būt, ka pirms tam bērniem nav bieži bijušas situācijas, lai varētu izteikt savu viedokli vai zemas valodas prasmes.

3 bērniem prasme saskaņot savu darbību ir novērtēta ar 4 punktiem (P) un 3 bērniem šī prasme ir novērtēta ar 3 punktiem (A), kas norāda, ka grupu vai pāru rotaļās šie bērni prot sadalīt veicamās darbības, kopīga uzdevuma risināšanai. Tomēr 4 bērniem šī prasme ir novērtēta ar 2 punktiem (T), kas nozīmē, ka šī prasme vēl ir jāpilnveido, un šiem bērniem vēl joprojām ir grūti saskaņot darbības kopīgu uzdevumu veikšanā, kas parādās situācijās, vai nu bērns neizrāda interesi par kopīgu darbošanos, vai vēlas darīt visu viens pats.

Rūdis ir kļuvis atvērtāks un ieinteresētāks uz rotaļām ar citiem bērniem, kas ir ietekmējis viņa emociju uzplūdus, kad brālis iesaistījās rotaļās ar citiem bērniem. Zēns ir kļuvis mierīgāks. Rotaļās vēljojojām ir grūti pieņemt citu viedokli un saskaņot darbības, jo kontaktā ar citiem bērniem domā, ka būs tāpat kā ar brāli, ka pakļausies viņa viedoklim.

Kārlis ir kļuvis dzīvespriecīgāks, jo brālis tagad rotaļājas ar citiem bērniem, kas dod iespēju arī viņam iesaistīties rotaļās, neuztraucoties, ka tūlīt būs klāt brālis un iztraucēs rotaļu.

Justīnei ir uzlabojusies komunikācija ar bērniem, jo viņa tagad cenšas kontrolēt savu uzvedību. Viņa saprot, ka darot pāri bērniem, ar viņu neviens nevēlēsies rotaļāties, bet meitenei ļoti patīk iesaistīties rotaļās. Vēljojojām meitenei ir grūti pieņemt citu viedokli, jo vēlas, lai visi spēlētu pēc viņas noteikumiem.

Markusam ir ļoti grūti kontrolēt savu uzvedību, iespējams, tas saistīts ar viņa hiperaktivitāti. Zēns mācās uzklaut citu viedokli un pieņemt rotaļu noteikumus.

Elija ir kļuvusi mierīgāka un spēj arī mierīgi iesaistīties rotaļās, pirms tam meitene bija ļoti skaļa un viņai patika citus izrīkot, meitenei vēl ir jāpīlveido prasmi uzklaut citus bērnu domas un idejas rotaļām.

Ričards ir sācis izrādīt interesi par iesaistīšanos rotaļās arī ar citiem bērniem. Tā kā pirms tam zēns praktiski rotaļājās tikai ar vienu bērnu, tad vēl ir jāpīlveido prasmi izteikt savas domas un idejas rotaļām un saskaņot darbības, jo zēns ir jāmudina uz kopīgu darbošanos. Zēns pats nevar sadalīt lomas vai darāmās darbības, bet pakļaujas citu viedoklim.

Kristers un **Lillija** ir sākuši izrādīt interesi iesaistīties rotaļās. **Lillija** spēj savaldīt savas emocijas, jo pirms tam viņas emocijas ietekmēja šķīršanās no mamma. Tagad viņa piedalās aktivitātes un rotaļās, kas neliek domāt par to, kad mamma būs pakaļ.

Polina ir kļuvusi drošāka komunikācijā ar citiem bērniem, viņa tagad nebaidās arī izteikt savu viedokli.

Sanija palīdz arī citiem bērniem risināt konfliktsituācijas, ja tādas radušās. Pārējie bērni ļoti ciena meiteni un ieklausās viņas viedoklī, meitene prot arī pīnteresēties par cita viedokli.

Darba autore secina, ka ar dažādu rotaļu palīdzību tiek attīstītas bērnu sadarbības prasmes.

Secinājumi

1. Sadarbība ir viena no caurviju prasmēm, kuru bērns apgūst pirmsskolas izglītības iestādē. Sadarbība ietver sevī pašdisciplīnu, vērtības, prasmi kontrolēt savu uzvedību un emocijas un saskaņot savas darbības. Sadarbība ir vairāku elementu kopums kopīga mērķa sasniegšanai.
2. Rotaļa ir pirmsskolas vecuma bērnu galvenais darbību veids. Rotaļā bērns apgūst dzīvei nepieciešamās prasmes un zināšanas. Izvēloties atbilstošas rotaļas un to organizēšanas nosacījumus, pedagogam ir iespējams veicināt bērnu sadarbības prasmes. Sadarbības prasmes tiek labāk sekmētas, ja rotaļā piedalās divi vai vairāk bērni, un bērniem ir nepieciešams saskaņot savas darbības, kopīga mērķa sasniegšanā.
3. Vidējā vecumposma bērniem parādās nepieciešamība pēc kontakta ar vienaudžiem, tomēr bērniem ir slikti attīstītas sadarbības prasmes, kuras ir nepieciešamas draudzīgu attiecību veidošanā. Tā kā bērniem ir slikti attīstītas sadarbības prasmes, bieži vien bērnu komunikācijā un darbībās veidojas konfliktsituācijas.
4. Skolotāja ar savu piemēru rāda labas sadarbības piemēru. Tieši skolotājas vadībā, radītās situācijās un vidē, bērniem tiek radīti apstākļi, lai attīstītu sadarbības prasmes.

Priekšlikumi

Lai sekmētu sadarbības prasmju sekmēšanos rotaļas laikā, skolotājam ir ieteicams ņemt vērā šādus nosacījumus:

1. Rīkot dažāda veida rotaļas, lai katra bērna intereses un vēlmes tiktu ņemtas vērā.
2. Rotaļas rīkot dažādos dienas gaitas laikos - nodarbības, pēcpusdienas, pastaigas.
3. Skolotājam ieteicams pievērst uzmanību bērnu savstarpējai saskarsmei rotaļas laikā, lai izvairītos no konflikta vai nesaprašanās rašanās rotaļas laikā.
4. Skolotājam ir nepieciešams iekārtot drošu un draudzīgu vidi dažādām rotaļām.
5. Sadarbības prasmju sekmēšanā svarīga loma ir skolotājas attieksmei. Ja skolotājam ir draudzīga un pozitīva attieksme, tad arī bērni veido draudzīgas un pozitīvas attiecības ar vienaudžiem.

Izmantotie literatūras avoti

1. Andersone, R., (2001). *Pusaudžu sociālo prasmju veidošanās*. Rīga. RaKa.
2. Beļickis I., Blūma D., Koķe T., Markus D., Skijiņa V., Šalme A., (2000). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC.
3. Breitberga, N. (2019). *Piesaistes stils – kā tas ietekmē mūsu pašvērtējumu, attiecības un attieksmi pret darbu?* Pieejams: <http://www.psihoterapeite.lv/piesaistes-stils-ka-tas-ietekme-musu-pasvertejumu-attiecibas-un-atieksmi-pret-darbu/>
4. Breslavs, G., (1999). *Psiholoģijas vārdnīca*. Rīga. Mācību grāmata.
5. Bridges, K. M. B., (2017). *The Social and Emotional Development of the Pre-School Child*. Taylor & Francis. Pieejams: [https://books.google.lv/books?id=M2E1DwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=child ren+emotional+development&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwjll7nNsbj0AhXLIYsKH YGqDnYQ6AF6BAGLEAI#v=onepage&q=children%20emotional%20development&f=false](https://books.google.lv/books?id=M2E1DwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=child+ren+emotional+development&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwjll7nNsbj0AhXLIYsKH YGqDnYQ6AF6BAGLEAI#v=onepage&q=children%20emotional%20development&f=false)
6. Brummers, M., Enckells, H. (2011). *Bērnu un jauniešu psihoterapija*. Rīga. Jumava.
7. Cojocariu, V.M., Boghian, I., (2014). *Teaching the Relevance of Game-based Learning to Preschool and Primary Teachers*. Pieejams: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814046072>
8. Cross. A. (2010). *Come and Play: Sensory-Integration Strategies for Children with Play Challenges*. Redleaf Press.
9. Curren R., (2007). *Philosophy of Education*. Blackwell Publishing.
10. Černova, E., (2003). *Praktikums. Pirmsskolas sadarbības pedagoģija*. Rīga: LU.
11. Doyle, A. (2018). *Collaboration Skills*. Pieejams: <https://www.thebalancecareers.com/collaboration-skills-with-examples-2059686>
12. Dravniece, I., (2013). *Rotaļas LSPA studiju procesā – kustību rotaļas , vai kustību spēles?* Pieejams: https://www.lspa.eu/files/research/2013/2013_Dravniece_2_13.pdf
13. Dzintere D., Stangaine I. (2005). *Rotaļa – bērna dzīvesveids*. Rīga: RaKa.
14. Dzintere D., Stangaine I. (2007). *Rotaļa – dzīves prasmju sekmētāja*. Rīga: RaKa.
15. Engere I., Gleške L., Kvjatkovsa I., Šulce D. (2003). *Lomu spēles sociālā pedagoga darbībā*. Rīga: JUMI
16. Francis, M. (2010). *Childs hierarchy of needs*. Pieejams: <http://www.phdinparenting.com/blog/2010/1/14/childs-hierarchy-of-needs.html>

17. Geske A., Grīnfelds A., (2006). *Izglītības pētniecība: mācību grāmata augstskolu izglītības un pedagogijas profesionālo un akadēmisko studiju programmu studentiem.* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
18. Grīnvalde, L. (2010). *5-6 gadus vecu bērnu attīstības raksturojums. Ideju krātuve pirmsskolai. Rotaļnodarbības 5-6 gadus veciem bērniem.* Rīga: Zvaigzne ABC.
19. Kalvāns, Ē. (2018). *Attīstības psiholoģija, Mācību līdzeklis.* Rēzekne: Rēzeknes tehnoloģiju akadēmija.
20. Kasparoviča, E., (2005). *Rotaļa kā socializācijas līdzeklis.* Pirmsskolas izglītība. Nr.2
21. Lieģeniece, D., Mangule, I., Ukstiņa, R., Dzintere, D., Stangaine, I., un Kaņepēja, R., (2012). *Ceļā uz skolu.* Rīgā: Zvaigzne ABC.
22. Makovichuk, L., Hewes, J., Lirette, P., & Thomas, N. (2014). *Play, participation, and possibilities: an early learning and child care curriculum framework for Alberta.* Pieejams: <http://www.childcareframework.com/>
23. Mārtinsone, K., (2016). *Pētniecība. Teorija un prakse.* Rīga: Raka.
24. Mārtinsone, K., (2011). *Ievads pētniecībā.* Rīga: RAKA.
25. Ministru kabinets. (2018). *Ministru kabineta noteikumi Nr. 716 Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem.* Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/303371-noteikumi-par-valsts-pirmsskolas-izglitiba-vadlinijam-un-pirmsskolas-izglitiba-programmu-paraugiem>
26. Omārova, S. (2002). *Cilvēks runā ar cilvēku.* Rīga: Kamene.
27. Pedagoģi.lv., (2022). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca.* Pieejams: <https://pedagoģi.lv/2018/02/11/pedagoģijas-terminu-skaidrojosa-vardnica-jeb-isi-un-saprotami-par-sarezgitajiem-terminiem-pedagoģijas-maciba/>
28. Pelly, J., (2020). *What Is Cooperative Play? Definition, Examples, and Benefits.* Pieejams: <https://www.healthline.com/health/childrens-health/cooperative-play>
29. Piažē, Ž. (2002). *Bērna intelektuālā attīstība.* Rīga: Pētergailis.
30. Pļavniece, M., Škuškovnika, D., (2002). *Sociālā Psiholoģija pedagogiem.* Rīga: Raka.
31. Purēns, V., (2017). *Kā attīstīt kompetenci.* Rīga: RaKa.
32. Puškarevs, I. (2001). *Attīstības psiholoģija.* Rīga: RaKa.
33. Reņģe, V. (2004). *Savstarpējo attiecību psiholoģija.* Rīga: Zvaigzne ABC.
34. Skola2030. Caurviju prasmes pirmsskolā. Pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/357>
35. Skola2030. Pirmsskolas mācību programma. Pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/10>
36. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija.* Rīga: Zvaigzne ABC.

37. Špona, A. (2001). *Audzināšana: teorija un prakse*. Rīga: RaKa,
38. Špona, A. Stangaine, I. Tauriņa, A. Randoņa, A. Vigule, D. (2015). *Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā*. Rīga. RAKA.
39. Šteinberga, A. (2013). *Pedagoģiskā psiholoģija*. Rīga: RaKa.
40. Švedenberga, A. (2006). *Saskarsmes un sadarbības nozīme*. Izdevums. Skolotājs 3
41. Uljaevna, F.U., (2020). *Didactic Games in preschool educational system*. Pieejams: <https://cyberleninka.ru/article/n/didactic-games-in-preschool-educational-system/viewer>
42. Vorobjovs, A., (2000). *Vispārīgā psiholoģija*. Rīga: SIA Izglītības solī.
43. Zelmenis, A., (2000). *Pedagoģijas pamati*. Rīga.:Raka.
44. Выготский, Л. (2002). *Психология развития*. М. ЭКСМО.
45. Джонсон, Д. (2001). *Методы обучения. Обучение в сотрудничестве* / Д. Джонсон, Р. Джонсон, Э. Холубек. – СПб. Экономическая школа.
46. Казаковская В.В, (2006). *Вопросо-ответные единства в диалоге „Взрослыйребенок”*, Санкт-Петербург. Наука.
47. Козлов Н.И. (2018). *Сотрудничество*. Pieejams: <https://www.psychologos.ru/articles/view/sotrudnichestvo>
48. Новоселова, С., (2001). *Базисная программа развития ребенкадошкольника Развитие личности №3-4*. Pieejams: http://rl-online.ru/articles/3_4-01/202.html
49. Сергиенко, Е. (2019). *Социально-эмоциональное развитие детей*. Москва: Дрофа. Pieejams: <https://vbudushee.ru/upload/iblock/55e/55e083709bead338e9b83d017706a632.pdf>
50. Эльконин, Д. Б., (2005). *Психология игры*. Москва: ВЛАДОС.

Pielikumi

1.pielikums. I. Dravnieces rotaļas un spēles jēdzienu apkopojums (Dravniece, 2013).

Avots	Rotaļa	Spēle
Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca (2000).	Būtiska bērniības sastāvdaļa, mācīšanas metode pirmsskolas vecuma bērniem, audzināšanas un attīstības pamatveids. Interesanta un izklaidējoša darbība atpūtai, redzesloka paplašināšanai, sadarbības veidošanai vai noteiktam mērķim.	Radoša darbība ar īpašiem noteikumiem un paņēmieniem, kurai ir attīstošs, stimulējošs un izklaidējošs raksturs. Tā noris savstarpēja sacensību veidā.
Psiholoģijas vārdnīca (1999).	Nenopietna darbība, kurai nav noteikta mērķa. Šī aktivitāte sniedz gandarījumu neatkarīgi no tās rezultāta. Darbībai raksturīga bērnu vēlmju izteikšana, bērna iniciatīva un nenoteiktība. Darbībā, kurā tiek sekmētas prasmes un iemaņas, atdarinot pieaugušo darbības un manipulējot ar dažādiem priekšmetiem.	Darbība ar noteikumiem, sižetu, kurai uzsvars tiek likts uz sociālo mijiedarbību.
Latviešu literārās valodas vārdnīca (1991).	Darbība, kuras pamatā ir iztēlē radīta situācija un darbības objekti, cilvēku vai dažādu dzīvnieku atdarināšana. Darbību kopums, kas sniedz prieku un izklaidi. <i>Kustību rotaļa.</i> Ir viens no bērnu galvenajiem darbības	Noteiktu darbību kopums ar sacensības pazīmēm, lai sasniegtu noteikto mērķi.

	un izziņas veidiem. Tai ir noteikti noteikumi, sižets un darbošanās ar priekšmetiem.	
Latviešu valodas vārdnīca (1987).	Darbību kopums priekam, atpūtai un izklaidei bez noteikta mērķa.	Ar īpašiem noteikumiem un paņēmieniem saistīta darbība izklaidēšanās vai sacensību nolūkā.
Santrock W. Child development (2001).	Paša iniciēta, patīkama un izklaidējoša darbība.	Darbība, kura sagādā prieku, ar īpašiem noteikumiem, kura notiek konkurence ar vienu vai vairākiem dalībniekiem.
Dictionary on Sport-Physical Education Sport science (2003).	Darbība bez mērķa, kuras pamatā ir pašas darbības baudīšana. Rotaļa atspoguļo cilvēka dzīves vērtības un uzvedības elementus. Rotaļas laikā, pamatojoties uz rotaļas ideju, spēlētājs var darboties radoši un šī ideja nosaka spēlētāja rīcības plānu.	<i>Sporta spēles.</i> 1. Mazās spēles-vienkārši noteikumi, kustības, neierobežots spēlētāju skaits, neliels spēles laukums, neierobežots saturs ar iespēju interpretēt. 2. Lielās spēles-stingri noteikumi, organizācija un saturs.
The new Thesaurus (1980).	Darbība, kas ir saistīta ar atpūtu un izklaidi. Pasākumi, darbības kas veiktas kā joks, netiešs un viltīgs veids lai sasniegtu mērķi. Nepiespiestas un dabiskas kustības.	Pasākumi un darbības, kas veiktas kā joks un izklaide.
Webster's Sports Dictionary (1976).	Darbība kas notiek vai attīstās spēlē vai sacensībās,	Sportiska darbība, kas notiek saskaņā ar noteikumiem, spēlētāji spēlē pretējās komandās.

2.pielikums. Pedagogu anketa.

Esmu Latvijas Universitātes profesionālā bakalaura studiju programmas "Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs" 5.kursa studente Ingūna Dātava. Bakalaura darba ietvaros veicu pētījumu par 4 – 6 gadus vecu bērnu sadarbības prasmju sekmēšanu rotaļās. Jūsu pieredze un atklātas atbildes uz jautājumiem ir ļoti nozīmīgas noteiktu rotaļāšanās paradumu un sadarbības prasmju mijšakarību atklāšanā.

Aptauja ir pilnībā anonīma un iegūtie dati tiks analizēti kopumā. Aptaujas aizpildīšanas laiks ir apmēram 5-7 minūtes.

1. Jūsu grupas vecumposms.

- 1.posms
- 2.posms
- 3.posms

2.Manas grupas bērni prot uz klausīt citus bērnus un pieaugušos.

- 1.Neviens bērns
- 2.
- 3.
- 4
- 5.Visi grupas bērni

3.Manas grupas bērni izsakās skaidri un saprotami.

- 1.Neviens bērns
- 2.
- 3.
- 4
- 5.Visi grupas bērni

4.Manas grupas bērni spēj vienoties par veicamo darbību, rotaļas sižetu, noteikumiem u.tml.

- 1.Neviens bērns
- 2.
- 3.
- 4
- 5.Visi grupas bērni

5.Manas grupas bērni spēj savaldīt savu uzvedību un emocijas konfliktsituācijās.

- 1.Neviens bērns
- 2.
- 3.

- 4
- 5. Visi grupas bērni

6. Es organizēju spēles ar noteikumiem, kas veicina pašregulāciju.

- 1. Nekad
- 2.
- 3.
- 4
- 5. Katru dienu

7. Es organizēju spēles, kas veicina pieklājības frāžu lietošanu.

- 1. Nekad
- 2.
- 3.
- 4
- 5. Katru dienu

8. Es organizēju dramatisācijas rotaļas, kas dod iespēju iejusties dažādās situācijās.

- 1. Nekad
- 2.
- 3.
- 4
- 5. Katru dienu

9. Es mēdzu iesaistīties bērnu sižeta lomu rotaļās, lai virzītu viņu uzvedību.

- 1. Nekad
- 2.
- 3.
- 4
- 5. Katru dienu

Paldies par Jūsu atsaucību!

3.pielikums. Rotaļa “Rūķu zemei vārti vaļā”

Rotaļas gaita:

Tiek izvēlēti divi bērni, kuri būs rūķu “vārti”. Šie bērni stāv sadevušie rokās un pacēlušī rokas uz augšu. Pārējie bērni ir rūķi, kuriem ir jāiet cauri šiem vārtiem. Kamēr tiek dziedāts: “Rūķu zemei vārti vaļā, visi cauri iet, bet kad rūķu diena beidzas, vārti veras ciet!” Bērni soļo cauri “vārtiem”, uz vārdu “ciet”, bērni, kuri ir “vārti” nolaiž rokas un, ja kādu noķer, tad šis bērns pievienojas “vārtiem”.

4.pielikums. Burtu pavēlnieks.

Rotaļas gaita:

Bērni sadalās pārišos. Katram pāritim tiek iedoti 4 attēli un burtu kartītes, bērniem no burtu kartītēm ir jāsaliek vārdi. Ja bērni vēl neprot lasīt, tad attēliem apakšā ir vārds.

5.Pielikums. Stafetes apraksts.

Stafetei nepieciešamais inventārs. Bumba, konusi.

Tā kā bērniem šajā vecumā vēl ir grūti sagaidīt savu kārtu, stafete bija ļoti vienkārša. Konusi ir izlikti vienā rindā ar metra atstatumu, bērniem virzot bumbu ar kāju, ir līkločiem jāiet apkārt konusiem, pie pēdējā apgriežas apkārt un līkločiem dodas atpakaļ, kad bērns nonācis atpakaļ, tad nākamajam bērnam “iedod pieci”, un tikai tad nākamais bērns sāk stafeti.

6.Pielikums. Spēle “Sālsstabi”

Rotaļas gaita:

Bērni izvēlas spēles vadītāju. Spēles vadītājam ir jānoķer kāds no spēlētājiem-pārvēršot viņu par sālsstabu, tad šim spēlētājam ir jāstāv uz vietas ar plati izplestām kājām, kamēr kāds no bērniem viņu neatbrīvos-izlienot cauri šī bērna kājām, un tad šis bērns var turpināt spēli. Spēle beidzas, kad tiek noķerti visi bērni, vai pēc vēlēšanās.

Izziņa par aizstāvēšanu

Bakalaura darbs

„4-6 gadīgu bērnu sadarbības prasmju sekmēšana rotaļā” izstrādāts Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi un izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti.

Autors: Ingūna Dātava

(vārds, uzvārds)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Darba zinātniskais vadītājs/a: Dr.paed. Ingūna Lāce

(zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

2022. gada rudens semestris